



2016-1

# ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN RESEARCH



Sayı/Issue: 1

Haziran/June 2016

ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ 2016 Sayı: 1  
INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN RESEARCH 2016 Issue: 1

# ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN RESEARCH

**Sayı/Issue: 1**  
**Haziran/June 2016**

**Sahibi / Owner**  
Dr.Halil ADIYAMAN

**Editörler / Editors**  
Doç. Dr. Niyazi KURNAZ/ Dumlupınar Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Özer ÖZÇELİK/ Dumlupınar Üniversitesi  
Yrd. Doç.Dr. Erdal ADAY/ Dumlupınar Üniversitesi  
Yrd.Doç.Dr. Hakan ARIDEMİR/ Dumlupınar Üniversitesi

**Yayın Kurulu / Editorial Board**  
Doç.Dr.Cantürk KAYAHAN / Afyon Kocatepe Üniversitesi  
Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŐ / Nevşehir Üniversitesi  
Doç. Dr. Özgür ÖNDER / Dumlupınar Üniversitesi  
Doç.Dr. Yusuf GÜMÜŞ / Dokuz Eylül Üniversitesi

**Dergi Sekreteryası / Secretary of Journal**  
Arő.Grv.Seçkin ÖZKAN

**Kapak Tasarımı/Cover Desing**  
Arő.Grv. Erkan ÖZKARAKAŐ / Hacettepe Üniversitesi

**Dizgi/Typesetting**  
Uzman Betül AYHAN

**İngilizce Editör/English Editor**  
Mevlüt Tikence

**YazıŐma Adresi / Correspondence Address**  
Uluslararası Afro-Avrasya Dergisi  
info@afroavryasya.com  
info@afroeurasia.org  
www.afroavryasya.com  
www.afroeurasia.org

**DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD**

Prof. Dr. Akmatali ALIMBEKOV	Kyrgyz-Turkish Manas University
Prof. Dr. Ali KARTAL	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ann Marie Bissessar	University of the West Indies
Prof. Dr. Assem Abdel FATTAH	Minia University
Prof. Dr. İbrahim TAŞ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Prof. Dr. Jose' R. Pires Manso	Universidade da Beira Interior
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Ricardas BARTKEVICIUS	Vilnius Pedagogical University
Prof. Dr. Bilhan KARTAL	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Dick NG'AMBI	University of Cape Town
Prof. Dr. Fadil HOCA	International Vizyon University
Prof. Dr. Gulnar NADIROVA	Al-Farabi Kazakh National University
Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN	Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ERDEM	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Musa MUSAI	International Vizyon University
Prof. Dr. Seval Kardeş SELİMOĞLU	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Selehattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf DOĞAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Zoran FILIPOVSKI	International Vizyon University
Doç Dr. Ali ARI	Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Ceenbek ALIMBAYEV	Kyrgyz-Turkish Manas University
Doç. Dr. Fatih ÖZBAY	İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Nazım CAFERSOY	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Elena MIHAJLOVA	Ss. Cyril and Methodius University
Doç. Dr. Yusuf GÜMÜŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu ARİDEMİR	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Elmira ADİLBEKOVA	Ahmet Yassawi University
Doç. Dr. Kalina SOTIROSKA	International Vizyon University
Doç. Dr. Nagy HENRIETTA	Szent István University
Doç. Dr. József KÁPOSZTA	Szent István University
Yrd. Doç. Dr. Oğuz BAKKALBAŞI	Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Anđela Jakšić STOJANOVIĆ	Mediterranean University
Yrd. Doç. Dr. Arzu AL	Marmara Üniversitesi

Her hakkı saklıdır. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan Uluslararası Hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi'nin görüşlerini yansıtmaz. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All rights reserved. International Journal of Afro-Eurasian Research (IJAR) is a International refereed journal and published biannually. Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of International Journal of Afro-Eurasian Research.

**İÇİNDEKİLER/CONTENTS**

1. Gazze Deniz Ablukası  
***Blockade Of The Gaza Strip***  
Furkan DUMAN 1-13
2. Ayşe Kulin'in Sevdalinka Romanında Halk Kùltürü Unsurları  
***Folk Culture Elements In Ayşe Kulin's Sevdalinka Novel***  
Emre YOLCU 14-23
3. Tefvik Fikret'in Vatani Ve Dinî Konulu Şiirleri Üzerine Bir İnceleme  
***Analyzing Tefvik Fikret's Poems On His Views About Religion And Country***  
Asuman KIRÇİÇEK 24-35
4. Ayşe Kulin'in Köprü Romanında Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi  
***The Investigation Of Elements Of Folklore In Ayşe Kulin's Novel "The Bridge"***  
Gökçe UYGUN 36-48

## GAZZE DENİZ ABLUKASI

Furkan DUMAN\*

### Öz

1994'te Oslo Andlaşmasıyla Filistin Yönetimi kurulmuştur. İsrail Devleti, 2005 yılında Gazze işgaline son vermiştir. 2006 yılında özgür bir şekilde yapılan seçimler sonucunda Hamas seçimi kazanmıştır. Hamas'ın seçimi kazanmasını İsrail ve Batılı Devletler kabul etmemiştir. Sonuç olarak İsrail, Hamas'ın Gazze'de iktidarı pekişince 2007 yılında Gazze'ye yönelik yaptırım kararları almıştır. 2009 yılının başlarında İsrail, yaptırımların en son aşaması olan deniz ablukası uygulayacağını tüm dünyaya duyurmuştur. Bu çalışmada, İsrail tarafından Gazze'ye yönelik ilan edilen ve uygulanan deniz ablukasını inceleyeceğim. Çalışmada temel olarak Gazze ablukasını, uluslararası hukuk çerçevesinde açıklamaya çalışacağım. Gazze Deniz Ablukası uluslararası hukuk çerçevesinde açıklarken ilk olarak deniz ablukasının tarihsel gelişim sürecini ele alacağım. İkinci aşamada BM Andlaşması ve BMGK Kararları bağlamında deniz ablukasını ele alacağım. Üçüncü aşamada Gazze Deniz Ablukasını ele alacağım. Dördüncü aşamada ise abluka doktrini çerçevesinde Gazze deniz ablukasını ele alacağım.

**Anahtar Kelime:** Ablukanın Tarihsel Gelişimi, BMGK Kararları, Gazze Deniz Ablukası

### BLOCKADE OF THE GAZA STRIP

#### Abstract

The Palestine administration had been set up with Oslo Treaty in the 1994. The Hamas had earned the right to be chosen, during the freely choice result at the year of 2006. Isreal and Western Countries didn't accept the earning of Hamas's choice. Consequently, Isreal took a sanction decesion towards Gaza in 2007 when he became strong of Hamas's potency. The Isreal had announced a carry out of maritime's blockade in the beginning of 2009 which is the final phase of sanctions. I will study the maritime blockade which is announced towards Gaza and as built by Isreal this studying. I will try to explain the basisly Gaza blockade in terms of international law. Firstly, I will study the historical development process by explaining the Gaza maritime blockade. Secondly, I will study the Gaza blockade in the context of UN Treaty and UNSC decesions. In the third stage, I will study the Gaza Maritime Blockade. My fourth stage will contain the Gaza maritime blockade within blockade doctrine.

**Key Words:** Historical Process of Blockade, UNSC Decesions, Gaza Maritime Blockade

### GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Gazze'de gerçekleşmekte olan deniz ablukasının, uluslararası hukuka aykırı olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusundan hareketle deniz abluka hukukunun oluşumunu ve Birleşmiş Milletler bağlamında deniz ablukası nasıl anlaşılakta ve uygulanmakta olduğunu inceleyeceğim. Temel amaç doğrultusunda incelemeyi planladığım konular çerçevesinde Gazze Deniz Ablukasının günümüzde hukuken ve insani açıda geçerliliğinin kalmadığını ispat edeceğim.

### 1- DENİZ ABLUKA HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Abluka kavramı, Türk Hukuku Lügatinde ki tanımı, bir devletin dış dünya ile olan ilişkilerini ve ulaşımını zor ve kuvvet vasıtasıyla ilişkisini koparmak şeklindedir.<sup>1</sup> Deniz ablukası, bir devletin diğer devleti ekonomik olarak çökertmek amacıyla uyguladığı<sup>2</sup> bütün devletlerin tescilli deniz ve hava araçlarını dost ve düşman ayrımı gözetmeksizin egemenliği, işgali ya da düşman bir devletin egemenliği altında bulunan bazı sahil

\* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi frkndmn.46@outlook.com

<sup>1</sup> TÜRK HUKUKU KURUMU (1991), Türk Hukuku Lügati, Başbakanlık Basımevi, 3. Bakı, Ankara, s. 1.

<sup>2</sup> İslam Safa Kaya, (2016), Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Gazze ve Mavi Marmara, Adalet Yayınevi, Ankara, s.24.

bölgesine, limanlara ya da havaalanı gibi bir devletin hayati yerlerine giriş ve çıkışların engellendiği bir savaş unsuru<sup>3</sup> şeklinde tanımlanabilir.

Deniz Ablukası, 16. yy'ın sonlarında ve 17. yy boyunca genel itibari ile deniz savaşlarının bir tekniği olarak tanımlanmıştır.<sup>4</sup> İlk örneğini, İspanya kontrolündeki **Flemish Limanına** yönelik olarak Hollanda tarafından kaçak mallar ya da düşman devletin gemilerine yönelik olmasa da tarafsız devletlerin ticaret gemilerine sadece Hollanda Devleti tarafından ticaret yapılmasına izin verilecek<sup>5</sup> şeklindeki deklarasyonla birlikte Hollanda Devleti tarafından İspanya Devletine uygulandığı görülmektedir.

Eski bir savaş yöntemi olarak uygulanan deniz ablukasının hukukiliğine ve uygulanma yöntemlerine yönelik yürürlükte olan herhangi bir uluslararası andlaşmanın olmadığı, deniz ablukasının örfi ve geleneksel uluslararası hukuk dahilinde yer alan bir harp stratejisidir.<sup>6</sup> Deniz ablukasının uluslararası bir metinde ilk defa geçtiği yer, 16 Nisan 1856 Tarihli Paris Deniz Hukukuna Uyuma Deklerasyonudur. Bu deklarasyon Kırım Savaşı sonrası Osmanlı, Rusya, İngiltere ve Fransa arasında imzalanmış olup bu antlaşmanın 4. maddesine ablukanın bağlayıcı bir statü kazanabilmesi için etkin bir şekilde uygulanması ve bu etkinliğin ise abluka uygulanan sahillere ulaşımın engellenebilecek düzeyde yeterli deniz gücü unsurları tarafından yapılması konusudur.<sup>7</sup> Bu maddeden de anlaşılacağı gibi bir ablukanın bağlayıcılık kazanabilmesi için etkin bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Burada etkinlik kavramıyla anlatılmaya çalışılan temel amaç, uygulanmak istenen ablukanın kağıt üzerinde kalmasına engel olmaktır.<sup>8</sup>

Deniz ablukasının oluşumunda önemli olan bir diğer uluslararası metin ise 26 Şubat 1909 tarihli Londra Deklerasyonudur. Savaş zamanında açık deniz alanlarının hukuki statüsünü belirlemek amacıyla oluşturulan ve toplam 71 maddeden meydana gelen ve savaşan tarafların birbirini denizden ablukaya alma hakkı tanıyan ilk uluslararası andlaşma olan Londra Deklerasyonunda<sup>9</sup> savaş durumunda ablukanın uygulanışına ilişkin 21 madde yer almaktadır.<sup>10</sup> Bu deklarasyonun 9. maddesi, bir deniz ablukasını uygulayacak olan devlet ya da deniz gücü tarafında yapılması gereken;<sup>11</sup>

1- Deklarasyon tarihinin başlangıcı

2- Abluka altındaki kıyı şeriti veya coğrafyanın sınırı

3- Bu zaman içinde tarafsız devletlere duyurulması/yayınlanması

---

<sup>3</sup> Özden Koral, (2013), "Gazze Deniz Ablukasını (Silahlı Çatışma Hukuku ve Deniz Hukuku Bağlamında Bir Değerlendirme), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü, İstanbul, s. 9.

<sup>4</sup> Wolff Heintschel von Heinegg (2015), Blockade, Oxford Public International Law, Oxford, s. 2. <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e252>, (E.T. 02.01.2016).

<sup>5</sup> Micheal JN. Schmitt, (2000) "International Law Studied, Printed in the United State of America, Rhode Island, s.205, file:///C:/Users/ASUS/Desktop/Naval-War-College-vol-75.pdf , (E.T. 02.01.2016).

<sup>6</sup> Ahmet Hamdi Topal, (2012), İsrail'in Gazze Deniz Ablukasını ve Mavi Marmara Saldırısı, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 32, Sayı 1, s. 111.

<sup>7</sup> Natalion Ronzitti, (1988), The Law of Naval Warfare A Collection of Agreements and Document with Commentaries, Dordrecht, s. 69.

<sup>8</sup> KORAL, a.g.e., s. 19.

<sup>9</sup> TOPAL, a.g.e., s. 112.

<sup>10</sup> KAYA, a.g.e., s. 26.

<sup>11</sup> Deklarasyon metni için bkz., Declaration concerning the Laws of Naval War, 208 Consol. T.S. 338 (1909), <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/1909b.htm>, (E.T. 02.01.2016)

gibi günümüzde uyulması gereken temel deniz ablukası kurallarını belirtmektedir. Fakat bu deklerasyon yeterli sayıda devlet onaylamadığı için uluslararası hukuk tarafından bağlayıcı bir hüküm içermemektedir. Fakat bu deklerasyon uluslararası hukuk açısından bir bağlayıcılık teşkil etmese de zaman içerisinde örfi uluslararası hukuk kuralı içerisinde değerlendirilmesi birçok devlet ve uluslararası kuruluşlar tarafından genel olarak kabul edilmektedir.<sup>12</sup>

Modern uluslararası hukukta deniz ablukası ilk olarak 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinde ele alınmaktadır. Fakat burada deniz ablukasına ilişkin doğrudan bir düzenleme yerine uluslararası insani hukuk doğrultusunda düzenlemeler yer aldığı için andlaşma ve ek protokolleriyle deniz ablukası arasındaki bağlantı silahlı çatışma devam ederken hasta, yaralı, kazazedeleri, sivillerin açlığa mahkum edilmesi ve insani yardım girişimleri ve faaliyetlerinin bir savaş metodu şeklinde kullanılmaması ve orantılılık prensipleridir.<sup>13</sup> Örneğin Ek Protokol 70. Maddesinde;<sup>14</sup>

*Çatışma Tarafları ve her bir Yüksek Akit Taraf bu kısımdaki hükümlere uygun olarak her türlü yardım malzemesine, ekipmana ve personele, yardım karşı tarafın sivil halkına gönderiliyor olsa bile hızlı ve engelsiz bir şekilde geçiş verilmesine izin verecek ve geçişi kolaylaştıracaktır.*

Günümüzde deniz ablukası konusunda düzenleme yapan en kapsamlı uluslararası andlaşma 12 Haziran 1994 tarihli **Denizdeki Silahlı Çatışmalara Uygulanabilir Uluslararası Hukuka İlişkin San Remo El Kitabı**'dır. Bu andlaşma ablukayı uygulayan devlet ile tarafsız durumdaki başka devletlerin menfaat ve çıkarlarını bir denge oluşturmayı amaçlamak için ve geleneksel deniz abluka koşul ve kuralları içerisinde bu deniz ablukasından etkilenen sivillere yönelik bir düzenlemenin yer almaması, söz konusu kural ve şartların uluslararası insan hakları ve hukukunun zaman içerisinde gelişmesiyle birlikte insan merkezli hukukun çıkar ve menfaatleri doğrultusunda yeni hüküm ve şartlar getirmek amacıyla oluşturulmuştur.<sup>15</sup> San Remo El Kitabının savaş metotları şeklindeki II. kısımda düzenlenen ve 93-108. maddeleri arasında yer alan deniz ablukasının 103. maddesinin;<sup>16</sup>

*Eğer abluka bölgesindeki sivil nüfus yeterli bir şekilde yiyecek ve diğer temel yaşamsal ihtiyaçlarını sağlayamıyorsa abluhanın bir kısmından yiyecek maddesi ve diğer temel ihtiyaçlar geçişi özgürce sağlanmalı, tabi olması gereken kural ise;*

*(a) böyle geçiş durumları sırasında araştırmannın kapsamı, teknik düzenlemeleme haklarının belirlenip izin verilmeli; ve*

*(b) bu durumda yapılan yardım şartlarının dağıtımı yerel bir iktidarın himayesi altında ya da garantisi tarafsız bir insani organizasyon tarafından teklif edilen kuruluş tarafından yapılmalıdır.*

<sup>12</sup> TOPAL, a.g.e., s.112.

<sup>13</sup> KAYA, a.g.e., 37.

<sup>14</sup> A. Emre Öktem ve Mehmet C. Uzun vd. (2009), 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Yazın Basın Yayın Matbaacılık Trz. Tic. Lmt. Şti, İstanbul, s. 230.

<sup>15</sup> TOPAL, a.g.e., s. 113.

<sup>16</sup> Andlaşma metninin 93-108 arasındaki maddelere bkz., San Remo Manual on International Law Applicable to Armed at Sea, 12 June 1994, <https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=96F4C27D2F07BE8FC12563FB0049E4BC>, (E. T. 02.01.2016).

*Örneğin uluslararası kızılhaç komitesi*

ifade ettiği gibi abluka altındaki bölge ve coğrafyada insanlık dramlarının yaşanmaması için abluka sırasında yapılması gereken insani faaliyetlere hukuksal bir zemin hazırlamada deniz abluğasındaki eksikliğin giderilmesinin önemli göstergelerindendir. Ayrıca San Remo El Kitabı abluka sırasında insani hukukun çıkarlarının korumasının yanında Paris Deklerasyonu ve Londra Deklerasyonundaki deniz abluğasına ilişkin maddeleri günümüz modern hukuk çerçevesinde düzenleyerek günümüzde deniz abluğası ile ilgili elimizdeki en somut uluslararası deniz abluğa hukukunu oluşturmaktadır.

San Remo Andlaşmasına göre herhangi bir abluğanın uluslararası hukuka aykırı olmaması için gerekli şartlar;

- 1- Abluka kararının ilan edilmesi
- 2- Abluğanın etkin bir şekilde uygulanması
- 3- Abluka uygulamasının tarafsız devletlerin kıyı şeridine ve limanlarına herhangi bir engel teşkil etmemesi
- 4- Abluğanın hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm devlet gemilerine uygulanması
- 5- Abluka sivil halkın yiyecek yetersizliğine ve en temel gereksinimlerin giderilmesine engel olmaması
- 6- Sivil halkın cezalandırma maksadıyla uygulanamayacağı gibi tüm şartların yerine getirilmesi gerekmektedir.<sup>17</sup>

**2- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANDLAŞMASI VE BMGK KARARLARI BAĞLAMINDA DENİZ ABLUKASI**

Birleşmiş Milletler, kurulduğu günden itibaren dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan problemin çözümünde hem teorik olarak hem de pratik olarak hukukilik açısından temel kaynak olmaktadır. Kuruluş andlaşmasının 1. Maddesinde de belirtildiği gibi;<sup>18</sup>

*Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek.*

şeklindeki maddesiyle dünya barışının sağlanmasındaki temel hukukilik kaynağının BM olduğunu belirtmektedir. Ancak BM üyeleri, BM'nin daha hızlı ve etkili kararların alınıp uygulanması için, uluslararası barış ve güvenliğin teminatı konusundaki görev ve sorumluluklarını Güvenlik Konseyine devretmişlerdir.<sup>19</sup>

<sup>17</sup> Yusuf AKSAR (BAHAR 2012), "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk", Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 33, s. 29-30.

<sup>18</sup> Birleşmiş Andlaşması metnine bkz., <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (E.T. 02.01.2016).

<sup>19</sup> KORAL, a.g.e., s.28.



Güvenlik Konseyi uygulamaları incelendiğinde ablukaların hukuksal statüleri, Güvenlik Konseyinin almış olduğu kararlar çerçevesinde belirlenmektedir.<sup>20</sup> Özellikle BM Andlaşması madde 7 bağlamında uygulamaya konulan yaptırımlar kapsamında BMGK'nin kabulü ile zorlama tedbirler şeklinde başvurulmaktadır.<sup>21</sup>

Güvenlik Konseyi ablukanın uygulanışını madde 41'deki kararların uygulanması için silahlı kuvvet kullanımını kapsamayan ne tür önlemlerin alınacağına karar bağlanması<sup>22</sup> konusundaki kararı yetersiz kalması durumunda madde 42'de;<sup>23</sup>

Güvenlik Konseyi, 41. Madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak baş ka operasyonları içerebilir.

BM'in bu maddesinden de anlaşılacağı gibi bir abluka kararının ve kurallarının belirlenip uygulanması için Güvenlik Konseyi, madde 42'ye göre düzenleme yapmaktadır.<sup>24</sup>

Madde 42'de adı da geçen abluka ifadesi, savaş hukukunda yer alan abluka değil, bir sahil şeritinde ya da sınırları belirlenmiş bir kara parçasında izolasyonlaştırma uygulaması şeklinde değerlendirilmelidir.<sup>25</sup>

BM bünyesinde icra edilen abluka, günümüzde pratik karşılığı Deniz Denetim Operasyonları şeklinde ifade edilmektedir.<sup>26</sup> BM Andlaşması kapsamında deniz denetim operasyonlarının iki kısımdan oluşur. İlk olarak diplomatik yollarla zorlama yöntemidir. Bu yöntem BM Andlaşmasının 6. Bölümünde düzenlenmiştir. İkinci kısım ise saldırı ve şiddet eylemlerin ortaya çıktığı durumda Güvenlik Konseyi vasıtasıyla güç kullanma faaliyetidir. Bu yöntem ise 7. Bölümde düzenlenmiştir. Kısacası BM Andlaşması deniz denetimi operasyonlarında kademeli bir anlayışı gerçekleştirmektedir.<sup>27</sup>

BM tarafından gerçekleştirilen ve ilk kez açık bir şekilde kuvvet kullanımını önermesi açısından Beira Petrol ablukasıdır.<sup>28</sup> Temeli İngiltere ve Rozedya sömürgesindeki isyancı gruplar arasındaki mücadeleye dayanmaktadır.<sup>29</sup> BMGK, m. 41 çerçevesinde İngiltere tarafından eski sömürgesi Rozedya için gerektiğinde kuvvet kullanması suretiyle buraya petrol sevkiyatını engellenmesi yönünde kararın alınmasıyla birlikte Mozambik kanalındaki gemilerin geçişine engel olmak için ve Güney Rozedya'ya (Zimbabve) petrol sevkiyatının engellenmesine yönelik olarak<sup>30</sup> 9 Nisan 1966 tarihli BMGK'nin 221 sayılı kararıyla birlikte<sup>31</sup> 1966-1975 arasında Beira Perol Ablukası olarak bilinen modern

<sup>20</sup> KAYA, a.g.e., s. 31.

<sup>21</sup> KORAL, a.g.e., 28.

<sup>22</sup> Birleşmiş Andlaşması metni, s. 14.

<sup>23</sup> Birleşmiş Andlaşması metni, s. 14.

<sup>24</sup> Micheal JN. Schmitt, a.g.e., s. 217.

<sup>25</sup> KAYA, a.g.e., s.31.

<sup>26</sup> KORAL, a.g.e., 29.

<sup>27</sup> KAYA, a.g.e., s. 32.

<sup>28</sup> KAYA, A.G.E., s. 34.

<sup>29</sup> MOBLEY, Richard,(2002), "The Bira Patrol Britain' Broken Blockade against Rhodeisia", Naval War College Review, Vol. 55,, No. 1, p. 64, file:///C:/Users/ASUS/Desktop/Beira-Patrol%252c-The\_-Britain-s-Broken-Blockade-against-Rhodesia.pdf.

<sup>30</sup> KAYA, a.g.e., s. 34.

<sup>31</sup> KORAL, a.g.e., s. 33.

tarihin ilk deniz ablukası, Kraliyet Donanması tarafından gerçekleştirilmiştir.<sup>32</sup> Bu deniz abluka kararıyla birlikte tarafsız bir bölge olan Beira sahil şeritinin ablukanın uygulanmasıyla birlikte tarafsız devletlerin ticaretine de engel teşkil etmesi bakımından ve bu deniz ablukasında insani yardım malzemelerinin geçişi konusunda ihtiyaç duyulan yardım koridorunun oluşmasına yönelik planlamanın Güvenlik Konseyi tarafından alınan karar çerçevesinde belirtilmiştir. Deniz Ablukası, Mozambik'in 1975 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Güney Rozedya devletine petrol akışını kesileceği yönünde BM'ye garanti vermesiyle birlikte deniz ablukası sona ermiştir.<sup>33</sup>

BM tarafından gerçekleştirilen bir diğer önemli deniz ablukası konusunda emsali ise 1990 başlayıp 2003'e kadar süren Irak'a yönelik deniz ablukasıdır. Irak'ın Kuveyt'i istila etmesiyle başlayan can kayıplarını üzüntü ile karşılayan BM'in bu can kayıplarına son vermek amacıyla 1990 tarihli BMGK tarafında alınan 660, 661, 662 ve 664 Kararlarına uymasını Irak Devletinden talep etmiş ancak Irak bu kararlara uymayı reddetmiş ve Irak hükümetinin Irak bayrağı dalgalanan gemilerini kullanması ve petrol ihraç etmeye başlamasıyla birlikte<sup>34</sup> BMGK tarafından 25 Ağustos 1990 tarihli alınan 665 sayılı karar ile 660, 661, 662 ve 664 sayılı kararların tamamının derhal uygulamaya konulmasını talep etmiş ve özellikle BM Sözleşmesi 7. Bölümü altında alınan 6 Ağustos 1990 tarihli ekonomik yaptırımlar tasarısının uygulanmasını istemiştir.<sup>35</sup> BMGK'nin 661 sayılı kararıyla insancıl amaç için yiyecek maddesi ve tıbbi ihtiyaçlar dışında tüm mallara ve ürünleri içeren ambargonun faaliyet alanını açık bir şekilde tanımlayarak<sup>36</sup> ve bu kararın temel hükümleri BM Andlaşmasının 41. maddesine dayandırılarak çıkartılan BMGK 665 sayılı karar ile<sup>37</sup> belirtilen bölgeye deniz gücü yollayan üye devletlerin Kuveyt ile koordinasyon içinde, yükleri ve varış limanlarını denetleyip teyit amacıyla tüm deniz trafiğini durdurup denetleyebilmek için belli koşullarda ihtiyaç duyulan her çeşit orantılı tedbirlere başvurabileceğini hükmüne karar vermiştir.<sup>38</sup> Bu abluka kararı ile BMGK, ilk defa BM'ye üye bir devlete zorunlu yaptırımları içeren abluka kararına onay vermiştir.<sup>39</sup>

Burada belirtilmesi gereken konu Güvenlik Konseyi Kararlarını, politik ve diplomatik unsurları en yüksek düzeyde kullanımı ile uyulmasını temin etme karlılığını birkez daha tasdiklenmiş<sup>40</sup> ve kuvvet kullanımında son çare olarak uygulanabileceğini ortaya konulmaktadır. Ayrıca bahsi geçen Güvenlik Konseyi karar ile sağlık ve insani yardım ihtiyaçlarını düzenlemek ve denetlemek için bir komite kurması<sup>41</sup> deniz ablukasının hangi amaçla uygulanırsa uygulansın hiçbir gerekçe ve koşul gösterilip insancıl faaliyetlere engel olunamayacağını göstermektedir.

---

<sup>32</sup> MOBLEY, a.g.e., p. 63.

<sup>33</sup> KAYA, a.g.e., s.34.

<sup>34</sup> BOZKURT, Enver (2003), Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı; Körfez Krizi Örneği ve Irak'ın Durumu, ABD'ye 11 Eylül 2001 Terörist Saldırısı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.108

<sup>35</sup> BMGK Kararı 665, 25 Ağustos 1990, Karar metni için bkz. <http://www.refworld.org/docid/3b00f16428.html> (E.T. 02.01.2016)

<sup>36</sup>Michael R. Skiaire,(2011), The Security Council Blockade of Iraq: Conflicting Obligations Under the United Nations Charter and the Fourth Geneva Convention, American University International Law Review, vol. 6, No. 4, p. 611

<sup>37</sup> KORAL, a.g.e., 35.

<sup>38</sup> KAYA, a.g.e., 34.

<sup>39</sup> KAYA, a.g.e., 34.

<sup>40</sup> BOZKURT, a.g.e., s. 111.

<sup>41</sup> KAYA, a.g.e., s.35.

### 3- GAZZE DENİZ ABLUKASI

#### a- Gazze Deniz Ablukasına Giden Sürec

Filistin Yönetimi, 4 Mayıs 1994'te yapılan Oslo Andlaşmasıyla kurulmuştur. Bu andlaşmanın önsözünde belirtilen barış içinde bir arada yaşamayı tekrar tasdik edip, karşılıklı onur ve güvenlik içerisinde karşılıklı hukukilik ve siyasi haklar çerçevesinde tanıyoruz<sup>42</sup> ifadesinin de belirttiği gibi Filistin yönetimi ilk defa bir uluslararası hukuki statüyle tanınmıştır.

İsrail'in 1967 Altı Gün Savaşından bu yana işgali altında bulunan Gazze Şeritinden 38 yıl sonra 2005 itibariyle çekilmesi ile birlikte 25 Ocak 2006 tarihinde yapılan özgür seçimleri Hamas'ın 132 sandalyeli Filistin Paramentosunda 76 sandalye kazanmasıyla birlikte Hamas, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistin Ulusal Yönetimi kapsamında hükümeti meşru bir şekilde kurmuştur. Fakat İsrail ve Batılı devletler meşru yollarla iktidara gelen Hamas hükümetini tanımayıp Hamas hükümetini politik bir muhatap olarak görmemişlerdir.<sup>43</sup> 2007 yılına gelindiğinde Gazze'de kontrolü tamamen ele geçiren Hamas, İsrailin ağır yaptırımlarına maruz kalmıştır. 19 Eylül 2007 tarihinde İsrail, Gazze Şeridinden Kassam roketlerinin İsrail'e atılmasının kendi güvenliğini tehdit ettiğini açıklamıştır. Ayrıca Haması bir terör örgütü olarak tanımlamış ve Gazze Şeridinin kontrol altında tutulacağını ilan etmiştir. Gazze Şeridini ise terör bölgesi olarak açıklayan İsrail, Gazze Şeridine yönelik yaptırım kararı almıştır. Elektrik, yakıt girişlerinin azaltılacağı ve Gazze Şeridine çeşitli malların girişinin yasaklanacağını açıklamıştır.<sup>44</sup>

Şekil 1: Deniz Ablukas Alanı<sup>45</sup>



Hamas ve İsrail arasında süren mücadele sonucunda İsrail, Hamas'ın deniz aracılığıyla kaçak bir şekilde elde ettiği silahlarla İsrail topraklarına yönelik olarak kullandığı öne

<sup>42</sup> Oslo Andlaşma metnine bkz. İsrail Ministry of FOREIGN Affairs, Agreement o Gaza Strip and Jericho Area, <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/agreement%20on%20gaza%20strip%20and%20jericho%20area.aspx> (E.T. 02.01.2016).

<sup>43</sup> TOPAL, a.g.e., s. 104-105.

<sup>44</sup> İsrail Ministry of Foreign Affairs, Securuty Cabinet Declares Gaza Hostile Territory, 19 Eylül 2007, <http://www.mfa.gov.il/mfa/pressroom/2007/pages/security%20cabinet%20declares%20gaza%20hostile%20territory%2019-sep-2007.aspx> (E.T. 02.01.2016).

<sup>45</sup> KORAL, a.g.e., s. 93.

sürerek ve deniz yoluyla elde edilen silah kaçakçılığının önüne geçebilmek amacıyla<sup>46</sup> İsrail tarafından 27.12.2008 tarihinde Gazze'ye yönelik olarak başlattığı Dökme Kurşun Harekatı sırasında Gazze Şeridine karşı deniz ablukasının uygulanması kararını almıştır.<sup>47</sup> 1/2009 Sayılı Gazze Şeridi Deniz Ablukasına başlığı altında tüm denizciler, Gazze Deniz Alanının 3 Ocak 2009 tarihinden başlayarak İsrail Donanması tarafında abluka uygulandığını ve tüm deniz trafiğine kapalı olduğunu duyurmuştur.<sup>48</sup> İlanda koordinatları çizilmiş olan Deniz Ablukasının ikinci bir duyuruya kadar deniz ulaşımına kapalı olduğu duyurulmuştur.<sup>49</sup> Turkel Raporunda göre ise, 26. paragrafta duyurunun Navigational Text (NAVTEX) aracılığıyla denizcilere de tekar ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.<sup>50</sup>

### **b- Deniz Yetki Alanları Açısından Gazze'nin Hukuki Statüsü**

Karasuları ve içsular sahildevletinin deniz ülkesini meydana getirmektedir.<sup>51</sup> BMDHS göre karasularının sınırlarını her devletin karasularını genişliğini belirleme yetkisini devletin kendisine bırakmakta olup, bu sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan başlayarak karasularının genişliği 12 mili geçemeyeceğini ve dış sınırın ise tüm noktalar esas hattın en yakın noktasından karasularının genişliğine aynı mesafede yer alan hattın meydana gelmektedir.<sup>52</sup> BMDHS devletlerin deniz yetki alanlarını belirleme yetkisi verse de, Gazze Şeridi'nin deniz yetki alanının bir başka devletle yapılan anlaşmayla deniz yetki alanının hukuki statüsü ve deniz yetki alanı belirlenmiştir.<sup>53</sup>

Oslo Andlaşmasına göre 5. Kısımdaki yargı yetkisi kapsamının 1. maddesinde kapsamında bu anlaşmanın koşullarına göre Filistin Yönetiminin yetki alanına giren karasuları ve bölgesine giren tüm alanlarda yargı yetkisini vermektedir. 5. Kısım madde 3'te ise Filistin'in tam olarak statüsünün belirleninceye kadar dış güvenliğin İsrail ordusu tarafından gerçekleştirileceği belirtilmektedir.<sup>54</sup> Aynı şekilde 8. kısımdaki halkın düzeninin sağlanması ve güvenliği için düzenlemeler kapsamının 1. maddesi yer alan İsrail halkının güvenliğini ve düzenini temin etmek amacıyla İsraililerin ve yerleşim yerlerinin kapsamlı sorumluluğuna ek olarak havadan, denizden ve dışarıdan gelen tehlikelere karşı savunma sorumluluklarını üzerinde bulundurmaya devam etmektedir.<sup>55</sup> Bu anlaşmadan da anlaşılacağı gibi Filistin Yönetiminin yargı yetkisinin tam olduğu ancak güvenlik konusunda bu yetkisini İsrail ile paylaştığı görülmektedir.

Gazze Şeridinde kıyı güvenliğini sağlamak için üç farklı deniz yetki alanı belirlenmiştir. Bu deniz yetki alanına göre;

1- Merkez Bölge: Sahil kıyısından başlayarak 20 mil açığa kadar yer alan bölge

---

<sup>46</sup> KORAL, a.g.e., s. 93.

<sup>47</sup> KAYA, a.g.e., s. 49.

<sup>48</sup> State of Israel Ministry of Transport, No. 1/2009 Blockade of Gazze Strip, Last Uptade 18 April 2013, <http://asp.mot.gov.il/en/shipping/notice2mariners/547-no12009> (E.T. 02.01.2016).

<sup>49</sup> KORAL, a.g.e., s. 93.

<sup>50</sup> KAYA, a.g.e., s.50.

<sup>51</sup> Hüseyin PAZARCI (1989), Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, s. 279.

<sup>52</sup> Enver BOZKURT (1999), "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi", Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. 112-113.

<sup>53</sup> KAYA, a.g.e., s. 50.

<sup>54</sup> Oslo Andlaşması, a.g.b., 5. Kısım, madde 1,3.

<sup>55</sup> Oslo Andlaşması, a.g.b., 8. Kısım, madde 1.

2- İkinci Bölge: Merkez bölgenin kuzey sınırını teşkil eden İsrail karasuları sınırında 1 mil genişliğindeki alanı kapsayan bölge

3- Merkez bölgenin güney sınırını teşkil eden Mısır karasuları sınırındaki 1 mil genişliğindeki alanı kapsayan bölge<sup>56</sup>

Şekil 1:Oslo Andlaşması'na göre deniz yetki sınırları<sup>57</sup>



Bu yetki alanlarının kullanılması ise Merkez Bölgeyi her iki devlet birlikte kullanıp balıkçılık ve kıyıda 3 mil açığa kadar olan kısımda turistik faaliyette bulunmaktadır. Ancak Merkez Bölgeye kıyıya 12 millik bir mesafeye kadar izin verilip daha ötesine gidilmesine izin verilmemektedir.<sup>58</sup> İkinci bölgede ise İsrail Devletinin kontrolü altındaki askeri güvenlik bölgesini içermektedir. Buradaki hukuk dışı durum, -Turkel Raporu'nun 21. Paragrafında geçen Gazze deniz ablukasının deklerasyonundan önce yani 2001'den bu yana tarafsız gemilere ikaz ve denetimden geçmesi şeklinde belirtilmeside gösteriyor ki- Oslo Andlaşmasına taraf olmayan devletlerin Gazze Şeridine deniz yolu ulaşımının engel olunmasıdır.<sup>59</sup> Yürürlükte olan uluslararası hukuk göre denize kıyısı olan veya olmayan tüm devletlerin ticaret gemilerine karasularından geçiş hakkı vermektedir.<sup>60</sup>

<sup>56</sup> KAYA, a.g.e., s.50-51.

<sup>57</sup> KORAL, a.g.e., s. 96.

<sup>58</sup> KORAL, a.g.e., s. 95.

<sup>59</sup> KAYA, a.g.e., s. 50-51.

<sup>60</sup> PAZARCI, a.g.e., s.281.

Bu durumdan da anlaşılacağı üzere deniz ablukasını ilan edilmeden önce bile üçüncü devletlerin sahip olduğu hakların gözardı ediliyor olması uluslararası hukukla hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır.<sup>61</sup>

### **C- Gazze Deniz Ablukasının Uygulanışı ve Hukuksal Meşruiyeti**

İsrail tarafından Gazze Şeridine yönelik uygulanan deniz ablukasını kısaca özetleyecek olursak; İsrail, Hamasın 2007 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Gazze'ye altından kalkamayacağı bir şekilde deniz, kara ve hava ablukasını farklı tarihlerde uygulamaya koymuştur.<sup>62</sup> Gazze Şeridinin deniz abluka bölgesi ilan edilmesiyle birlikte Gazze Şeridinin deniz yetki ve faaliyet alanlarında hukuksal açıdan değişime uğramıştır.<sup>63</sup> Gazze sahillerinden 20 deniz mili alanı kapsayan alanı, deniz abluka bölgesi ilan etmiş ve deniz ulaşımını tamamen yasaklamıştır.<sup>64</sup> Böylelikle İsrail, açık denizlerin serbestisi ve bayrak devletinin egemenlik yetkisinin açık bir şekilde istisnası olan deniz ablukasını uygulayarak deniz ablukasına aykırı bir faaliyet içinde olan gemilere açık denizlerde müdahalede bulunulması, gemilere el koyulmasını uluslararası hukuka uygun hale getirmeyi amaçlamıştır.<sup>65</sup>

Deniz ablukasının genel anlamda uluslararası hukukta kabul görmesi için belli başlı şartları yerine getirmesi gereklidir. Kısaca bunlar ilan edilmesi ve bildirimde bulunulması, tarafsız kıyıların abluka çerçevesinde kapatılmaması, etkili bir şekilde uygulanması, tüm devletlere eşit bir şekilde uygulanması,<sup>66</sup> ne zaman sona ereceği, orantılı bir şekilde uygulanması, sivilleri cezalandırma ve açlığa terk etmeme gibi unsurları yerine getirmesi şarttır. Gazze deniz ablukasının etkili ve tarafsız bir şekilde uygulandığı açıktır. Çünkü İsrail donanması hiçbir geminin abluka bölgesine giriş çıkışlarına izin vermemektedir. İlan edilen deniz ablukasını sınırlarına bakıldığında tarafsız hiçbir devletin kıyılarını da kapatmamıştır. Bu koşulların yerine getirilmesine rağmen ne zaman sona ereceğini belirtilmemiştir.<sup>67</sup> Gazze ve halkına karşı uygulanan deniz ablukasıyla dünyadan oldukça ayrıştırılması ve açık bir hapishaneye çevrilmesi, insani yardımların bile ulaştırılmasına mani olunması uluslararası hukuk açısından hiçbir şekilde kabul edilemez. Uygulanan ablukanın sivil halk üzerinde çok büyük tahribat açtığı ve askeri avantaj ile sivil halkın uğradığı tahribat karşılaştırıldığında sivil halkın aleyhine yönelik olduğu gerek günlük yaşantıda gerekse de BM Filistinli Mülteciler Komiyonunun Gazzede uygulanan ablukanın yoksulluk, eğitim, sağlık, tarım, sanayii ve ticari hayati bakımından "ciddi insani kriz" şeklindeki uluslararası raporlardan anlaşılmaktadır.<sup>68</sup> Özellikle abluka sebebiyle halkın hayatını sürdürebilecek temel gereksinimlerinden yoksun bırakılması ve sivil halkı açlığa bırakılması yani orantılılık prensibinin uygulanışına dikkat edilmemesinden dolayı meşru gerekçelerle başlayan deniz ablukasının uluslararası hukuk açısından meşruiyetini kaybetmiştir..<sup>69</sup>

---

<sup>61</sup> KAYA, a.g.e., s.52.

<sup>62</sup> AKSAR, a.g.m., ss. 23-40, s.30.

<sup>63</sup> KORAL, a.g.e., s. 94.

<sup>64</sup> AKSAR, a.g.m., ss.23-40, s. 30.

<sup>65</sup> AKSAR, a.g.m., ss.23-40, s.29.

<sup>66</sup> KORAL, a.g.e., s. 99.

<sup>67</sup> KAYA, a.g.e., s.55.

<sup>68</sup> AKSAR, a.g.m., ss. 23-40, s. 30.

<sup>69</sup> TOPAL, a.g.e., s. 135.

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, BM Genel Sekreteri'nin teminatı altında kurulan Komisyon tarafından hazırlanan Palmer Raporu gibi bazı Raporların Gazze'ye uygulanan ablukanın uluslararası hukuka uygun bulunduğu dair beyanatlar vermesine rağmen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi Gerçekleri Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanıp uluslararası topluma sunulan raporda, İsrail'in sürdürmekte olduğu ablukanın uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı ve açık bir şekilde uluslararası hukuka aykırılık teşkil ettiğini dile getirmektedir.<sup>70</sup> Çünkü uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanması için bir risk oluşturan ablukanın insani bir felakete yol açabileceği gibi var olan bir krizi daha da derinleştirebilir. Bu sebeple ablukanın temel maksadı, düşmanın dış desteğini ile her türlü iletişimini koparmakla sınırlandırılmış, sivil halkı yokluk ve açlığa terk etmeyi, topluca cezalandırma maksadıyla yapılan abluka uygulamasını yasaklamış ve orantılılık ilkesi kapsamında sivil halkın uğradığı zararın uygulanan amaca yönelik faydayı aşırı düzeyde geçmesi durumunda uygulanmakta olan ablukanın meşruiyeti fiilen ve hukuken tartışmalı hale getirmiştir.<sup>71</sup> Tüm bu gerçeklere rağmen Uluslararası Adalet Divanı ya da Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi birçok uluslararası mahkemede Gazze deniz ablukasını ve bu abluka sonucunda yaşanan insanlık suçları sonucunda tek bir mahkeme kararının olmayışı düşündürücüdür.

Bu makale çerçevesinde anlatılan Gazze Deniz Ablukasını gerek tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen deniz ablukasına ilişkin anlaşma ve deklarasyonlar gerek Birleşmiş Milletler Anlaşması ve BMGK aldığı kararlar çerçevesinde uygulanan deniz abluka kararları gerekse de meşruiyeti açısından Gazze deniz ablukasını çerçevesinde bahsedilen gerekçeler üst üste konulduğunda uygulanan deniz ablukasının hem uygulanışı hem de meşruiyeti açısından günümüz şartlarında hukuken ve insani açıdan hiçbir geçerliliğinin kalmadığını bir kez daha tüm dünyaya göstermişti.

### D- Deniz Abluka Doktrini Çerçevesinde Gazze Deniz Ablukasını

Deniz Ablukasını Doktrini genel itibari ile insancıl hukuk çerçevesinde değerlendirilip modern uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, BMGK Kararları doğrultusunda uygulanması görüşü hakimdir. Çünkü deniz ablukasının etkisi hem coğrafi olarak hem de insani olarak çok fazladır. Uygulanılacak deniz abluka sonucunda insani dramların ortaya çıkması durumunun oldukça fazla olması sebebiyle günümüzdeki birçok yaklaşımın ortak noktası deniz ablukasının BM Anlaşmasına göre Güvenlik Konseyi tarafından gerçekleştirilmesinin insanlık dramının önüne geçilmesinde etkili olacağı görüşüdür.<sup>72</sup> Bu sayede başta 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokollerinin belirttiği birçok insancıl hukuk hükümleri güvence altına alınmış olmaktadır.

Irak örneğinde daha önce bahsettiğimiz gibi deniz denetim hareketi çerçevesinde ablukanın uygulanabilmesi için birçok denetim mekanizması oluşturulabilirken (sorgulama, denetim, tutuklama vb.) bunlar kuvvet kullanımının son kertesi olarak

<sup>70</sup> AKSAR, a.g.m., ss23-40, s.30.

<sup>71</sup> TOPAL, a.g.e., s. 136.

<sup>72</sup> Phillip Jeffrey Drew (2012), An Analysis of the Legality of Maritime Blockade in the Context of Twenty-First Century Humanitarian Law, A thesis submitted to the Graduate Program in Law In conformity with the requirements for the Degree of Master of Laws, Queen's University Kingston, Ontario, Canada, s.100 [https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/7028/Drew\\_Phillip\\_J-2012-03\\_LLM.pdf?sequence=3](https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/7028/Drew_Phillip_J-2012-03_LLM.pdf?sequence=3) (E.T. 02.01.2016).

başvurulmuştur ve BMGK kararı doğrultusunda sağlık ve insani yardım malzemesi dışında tüm malların geçişi durdurulmuştur.<sup>73</sup> Böylece deniz abluka kuralları teamüller çerçevesinde olması gereken tüm unsurlar içinde barındırarak BM güvencesi altında gerçekleşmiştir.

Kısaca deniz abluka doktrini çerçevesinde Gazze deniz abluhasını değerlendirecek olursak Gazze'ye uygulanan abluhanın bir geçerliliği yoktur. Çünkü deniz abluka doktrinin genel hatlarıyla uygulanacak bir abluhanın BMGK kararıyla yapılması gerekliliği ortaya koymaktadır. Çünkü deniz abluhası uygulanışı ve amaçları doğrultusunun çok çabuk dışına çıkabilir. Örneğin Hudson-Philips Raporu'nun da belirttiği gibi İsrail güvenlik güçlerinin yaygın ve keyfi uygulamalarıyla öldürücü kuvvet kullanarak suçsuz yere ölümlere ve yaralanmalara sebep olduğu<sup>74</sup> gerçeğide bize gösteriyor ki Gazze abluhasının uygulanışı için gerekli olan insani durumlar çok rahat bir şekilde gözardı edilebilmektedir. Sonuç olarak Gazze Deniz Ablukasını amaçlarının dışına çıktığını görülmektedir. Bu nedenle deniz abluka doktrini bakış açısıyla ulaşacağımız en net sonuç bu abluhanın geçersiz olduğu sonucudur.

### **KAYNAKÇA**

AKSAR, Yusuf, (BAHAR 2012), "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk", Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 33, ss. 23-40.

Andlaşma metninin 93-108 arasındaki maddelere bkz., San Remo Manual on International Law Applicable to Armed at Sea, 12 June 1994, <https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=96F4C27D2F07BE8FC12563FB0049E4BC> (E.T. 02.01.2016)

Birleşmiş Andlaşması metnine bkz., <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, (E.T. 02.01.2016)

BMGK Kararı 665, 25 Ağustos 1990, Karar metni için bkz. <http://www.refworld.org/docid/3b00f16428.html> (E.T. 02.01.2016)

BOZKURT, Enver (1999), ), "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi", Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

BOZKURT, Enver (2003), Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı; Körfez Krizi Örneği ve Irak'ın Durumu, ABD'ye 11 Eylül 2001 Terörist Saldırısı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Deklerasyon metni için bkz., Declaration concerning the Laws of Naval War, 208 Consol. T.S. 338 (1909), <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/1909b.htm>, (E.T. 02.01.2016)

[http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e252\\_](http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e252_) (E.T. 02.01.2016)

İsrail Ministry of Foreign Affairs, Securuty Cabinet Declares Gaza Hostile Territory, 19 Eylül 2007, <http://www.mfa.gov.il/mfa/pressroom/2007/pages/security%20cabinet%20declares%20gaza%20hostile%20territory%2019-sep-2007.aspx> (E.T. 02.01.2016)

KAYA, İslam Safa (2016), Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Gazze ve Mavi Marmara, Adalet Yayınevi, Ankara.

---

<sup>73</sup> KAYA, a.g.e., s. 35.

<sup>74</sup> TOPAL, a.g.e., s. 147.



KORAL, Özden (2013), "Gazze Deniz Ablukası (Silahlı Çatışma Hukuku ve Deniz Hukuku Bağlamında Bir Değerlendirme), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

MOBLEY, Richard (2002)"The Bira Patrol Britain' Broken Blockade against Rhodeisia", Naval War College Rewiew, Vol. 55,, No. 1, pp. 63-84, file:///C:/Users/ASUS/Desktop/Beira-Patrol%252c-The\_-Britain-s-Broken-Blockade-against-Rhodesia.pdf.

Oslo Andlaşma metnine bkz. Isreal Ministry of FOREIGN Affairs, Agreement o Gaza Strip and Jericho Area, <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/agreement%20on%20gaza%20strip%20and%20jericho%20area.aspx>(E.T. 02.01.2016)

ÖKTEM, A. Emre ve UZUN, Mehmet C. vd. (2009), 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Yazın Basın Yayın Matbaacılık Trz. Tic. Lmt. Şti, İstanbul.

PAZARCI, Hüseyin (1989), Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.

Phillip Jeffrey Drew (2012), An Analysis of the Legality of Maritime Blockade in the Context of Twenty-First Century Humanitarian Law, A thesis submitted to the Graduate Program in Law In conformity with the requirements for the Degree of Master of Laws, Queen's University Kingston, Ontario, Canada, [https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/7028/Drew\\_Phillip\\_J\\_2012-03\\_LLM.pdf?sequence=3](https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/7028/Drew_Phillip_J_2012-03_LLM.pdf?sequence=3)(E.T. 02.01.2016)

RONZITTI, Nataliano (1988), The Law of Naval Warfare A Collection of Agreements and Document with Commentaries, Dordrecht.

SCHMITT, Micheal JN. (2000)" International Law Studied, Printed in the United State of America, Rhode Island, file:///C:/Users/ASUS/Desktop/Naval-War-College-vol-75.pdf, (02.01.2017).

SKIAIRE, Michael R. (2011), The Security Council Blockade of Iraq: Conflicting Obligations Under the United Nations Charter and the Fourth Geneva Convention, American University International Law Rewiew, vol. 6, No. 4, pp. 609-636.

State of Isreal Ministry of Transport, No. 1/2009 Blockade of Gazze Strip, Last Uptade 18 April 2013, <http://asp.mot.gov.il/en/shipping/notice2mariners/547-no12009>(E.T. 02.01.2016)

TOPAL, Ahmet Hamdi (2012), İsrail'in Gazze Deniz Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 32, Sayı 1, ss, 103-154.

TÜRK HUKUKU KURUMU (1991), Türk Hukuku Lügati, Başbakanlık Basımevi, 3. Bakı, Ankara.

VON HEINEGG, Wolff Heintschel (2015), Blockade, Oxford Public International Law, Oxford,

**AYŞE KULİN'İN SEVDALINKA ROMANINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI**

Emre Yolcu<sup>1</sup>

**Öz**

Halk biliminin konuları içerisinde yer alan halk kültürü unsurları, halkın, şahsi hayat tecrübeleriyle edindiği bilgileri geleceğe taşıyabilmesinin en tesirli yöntemlerinden biri olarak geçerliliğini halen sürdürmektedir. Halk kültürü kavramı içerisinde halk edebiyatı, hayatın dönüm noktaları, halk bilgisi, törenler ve kutlamalar, halk oyunları, halk çalgısı, giyim-kuşam, halk mutfağı gibi çoğu bugüne aktarılabilen ve nesilden nesile etki alanını sürdüren unsurlar dikkati çeker. Bu bağlamda halk biliminin ve kültürel unsurların aktarılmasında önemli yazılı kaynaklardan biri de romandır. Kaleme aldığı biyografik eserleri ve romanlarıyla Modern Türk Edebiyatında öne çıkan yazarlardan biri olan Ayşe Kulin, doğup büyüdüğü çevrenin kültürel unsurlarını bütün ayrıntıları ile kullanarak romanlarını oluşturmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ayşe Kulin, Sevdalinka, Halk, Halk Bilimi, Halk Kültürü

**FOLK CULTURE ELEMENTS IN AYŞE KULİN'S SEVDALINKA NOVEL**

**Abstract**

Aspects of folk culture figuring in folklore themes currently maintain their viability as one of the most effective methods of carrying public information acquired through individual life experience into the future. Among folk culture notions, many elements that have been able to be transferred and that have managed to sustain their sphere of influence from generation to generation attract attention, such as folk literature, turning points of life, public knowledge, ceremonies and celebrations, folk dances, folk instruments, clothing, and folk cuisine. In this context, one of the important written resources in transferring folk knowledge and cultural elements is the novel. Ayşe Kulin has become one of the most prominent writers in modern Turkish literature through her written biographical works and novels, and she has reflected with full detail in her novels the cultural components of this environment.

**Keywords:** Ayşe Kulin, Sevalinka, Folk, Folklore, Folk Culture

**GİRİŞ**

İnsan, doğasında sosyalleşme bulunan bir canlıdır. Bu durum, birey ve toplum arasında bireyin toplumu, toplumun da bireyi şekillendirdiği bir tür karşılıklı ilişkinin varlığını kaçınılmaz kılar. Bireyi toplumdan soyutlayamayacağımız gibi, toplumun bir parçası olan sanatçıyı ve onun eserlerini de toplumdan ve toplumsallaşma etkisinden soyutlayamayız.

Eserler, sanatçıların hayal ürünü olmasının yanı sıra içinde yaşanılan toplumun da yansımasıdır. Bu sebeple romanlarda; toplumu oluşturan halkın geçirdiği evreleri, akımları, siyasi-sosyal değişimleri, gelenek ve göreneklerini, batıl inançlarını, kullandıkları dil malzemelerini görmememiz imkânsızdır.

Araştırmanın ana kaynağı olan halkbilimini Pertev Naili Boratav şu şekilde açıklamıştır:

“Şu da bir gerçektir ki, halkbiliminin nitelikleri içinde en önemlisi, onun, belli bir ülkede yaşayan halka özgü kültür yaratmalarını, gelenekleri, ayrıntılarıyla ve derinliğine incelemeyi üzerine almış olmasıdır. Halkbilimi bununla da kalmayıp bir ülkenin bölgelerini ve bunların içinde de küçük toplum birliklerini, onların dil, ağız, din, mezhep ayrımlarını, onlardaki üretim ve tüketim özelliklerinden gelme farklı töreleri, törenleri, çeşitli kültür ürünlerini inceler (Boratav,1982).”

Araştırmacılar, insanın halkbiliminin hem yazarı hem de yazdığı bu eserin ana karakteri olduğuna dikkat çekerler. İnsansız bir kültür, kültür içinde yoğurulmamış bir insan da

<sup>1</sup> Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, emre.yolcu.36@hotmail.com.

düşünülemez; halkbilimi de bu kültürü dilinden, inancından üretim biçimine varana kadar inceler. Halk kültürü incelemeleri halkbilim başta olmak üzere, antropoloji ve sosyoloji gibi insanı ve toplumu odak noktası yapan birçok temel araştırmanın konusudur. Bu çalışmada yapılmaya çalışılan ise yazılı edebiyatın en önemli ürünlerinden biri olan romanlardaki halk kültürü unsurlarını tespit etmeye yönelik bir uygulamadır. Türk edebiyatının önde gelen ve çok okunan yazarlarından biri olan Ayşe Kulin, 1941 yılında İstanbul'da doğar. Baba tarafı Bosnalı olan yazar akıcı üslubu ve renkli kişileri ile roman sahasında geniş okur kitlelerine ulaşmayı başarır. Çok satan ve çok yazan bir yazar olarak edebiyat dünyasında kendine bir yer edinir. Aslında o, hayatını yazı ile kazanan bir yazar olmasına rağmen edebiyat dünyasında biraz geç tanınmıştır. Kendisi bu durumu "Yirmi beş sene yayıncı bulamadım." ([http://www.mafm.boun.edu.tr/files/107\\_Ayşe\\_Kulin.pdf](http://www.mafm.boun.edu.tr/files/107_Ayşe_Kulin.pdf)) biçiminde açıklamaktadır. Sevdalinka romanı, Osmanlı öncesinde dini nedenlerle Haçlı Orduları tarafından, Birinci ve İkinci dünya Savaşları sonrasında ve 1992 Savaşı'nda ise Sırp ve Hırvatlar tarafından sürekli soykırıma tabi tutulan ama asla yok edilemeyen Boşnak halkının acılarını, Türk halkına biraz olsun tanıtabilmek amacıyla Ayşe Kulin tarafından yazılır. Roman, savaş öncesinde Tito'nun kurduğu altı federe devletten oluşan Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'nde, aşırı milliyetçiliği azdırarak savaşı tırmandıran ve sonuçta Yugoslavya'yı alevler içinde bırakan günleri ve bilhassa savaşın ilk üç yılında yaşananları okura kurgusal bir gerçekçilik ile aktarır. Kitapta ayrıca belgesel nitelikli tarihi ve siyasi olayların karakterleri ile birlikte kurgusal karakterlere ve olaylara da yer verilir.

## **HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI**

### ***Halk Edebiyatı***

#### **1. Türkü**

Türkü terimi TDK sözlüğünde "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume" biçiminde tanımlamaktadır (Yakıcı 2013).

Ali Püsküllüoğlu'nun hazırlamış olduğu "Türkçe Sözlük" te türkünün tanımı; "1. Sözleri genellikle halk şiiri biçiminde olan, yazanı ve besteleyeni bilinmeyen, halk ezgileriyle oluşmuş bir şarkı türü. 2. Halk şiirinde, hece ölçüsüyle yazılan, genellikle kavuştaklı, bireyin ya da toplumun acılarını, sevinçlerini vb. dile getiren, kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşuk biçimi, türü" şeklinde yapılır (Yakıcı 2013).

Ayşe Kulin, "Sevdalinka" isimli eserde karakterlerinin acılarını ve sevinçlerini yer yer türkülerle bağdaştırır ve okuyucuya böylelikle çeşitli duyguları daha yoğun hissettirmeye çalışır. Eserin adı da aslında yine türkülerle ilgili olan bir kavramdan gelmektedir. Boşnak halk edebiyatı türkülerine verilen "Sevdalinka" ismi; yazar tarafından esere ad olarak seçilmekle birlikte eserin kimi yerlerinde de telaffuz edilir ancak eserde ne tam bir "Sevdalinka" örneğine ne de bahsi geçen yöreye ait bir Rumeli türküsüne rastlanılmamaktadır.

"Rakıları devirip devirip Rumeli türküleri, sevdalinkalar söylemişlerdi (Sevdalinka, s. 24)."

"Televizyona vardığında herkes zilzurna sarhoştü. Bir ağızdan avaz avaz sevdalinkalar söylüyorlardı (Sevdalinka s. 101)."

#### **2. Masal**

Bilge Seyidoğlu masalı, “Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti muradına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 1999 ).” şeklinde tanımlar.

Ayşe Kulin, tarihi bir sürecin üzerine kurduğu eserinin kimi yerlerinde ele aldığı halkların kültürel değerlerini ve geçmişlerini daha iyi yansıtabilmek için anlatı türlerine başvurmuştur. Boşnak tarihine dair bilgileri ise eserinde yer verdiği bir masal ile aktarır. Bu masal şöyledir;

“Bir varmış bir yokmuş, altıncı, yedinci yüz yıllarda Bosna topraklarını, sayısı onu geçmeyen derebeyleri birbirleri arasında paylaşmış, geçinip giderlermiş. Avrupa’nın en güçlü, en bağımsız derebeyleriymiş onlar. Bağlı oldukları krallıklara karşı görevlerini yerine getiremedikleri zamanlarda bile, diğer feodal sistemlerde olduğu gibi, topraklarını kaybetmezlermiş. Yıllar akıp gitmiş. 1082 yılında, Macaristan Kralı, Bosna topraklarını işgal edince, Stefan adındaki soyluyu, kendine bağlı bir ‘Ban’ olarak atamış Bosna’ya ki Stefan, onun adına idare etsin işleri. Yani, Macaristan Kralı için vergileri toplasın ve asker yetiştirsın. İşte o zamandan sonra, birbirlerinin topraklarında gözü olmayan derebeyleri, sık sık ‘Ban’ olabilmek için birbirleriyle de savaşır olmuşlar. Ortaçağlarda üç güçlü ‘Ban’ vurmuş damgasını Bosna’nın tarihine. Bu prenslerden ilki, 1080 yılında, Boşnakları Sırbistan’ın egemenliğinden kurtararak, tarihe Bosna’yı ilk kez özgür bir devlet olarak yazdıran, Ban Kulin’miş. Daha sonra, Ban Kulin, Bosna Kilisesi’ni de özgürleştirmiş. Bogomil mezhebinin Boşnakların resmi dini ilan etmiş. Ne çare ki yıllar sonra halkının Papa’nın Haçlı orduları tarafından diri diri yakılmasını önlemek için, 1203’te Katolikliği kabul etmek zorunda kalmış. Bir yıl sonra da kederinden ölmüş. Bosna tarihinde çok önemli iki Ban daha varmış, oğlum. İsimleri, Kotromaniç ve Tvrtko’ymuş. Prens Kotromaniç, 1322 yılında tahta çıkmış. Onun zamanında Hersek de Bosna devletinin sınırlarına dâhil edilmiş. O da Bogomil olduğu için, Papa’nın Haçlıları tarafından işkenceyle Katolik olmaya zorlanmış. Tvrtko ise, 1353’te tahta geçmiş. Sınırlarını Dalmaçya kıyılarına kadar genişletmiş ve unvanını ‘Ban’dan ‘Kral’a değiştirmiş. Bosna Krallığı onun zamanında en geniş sınırlarına ulaşmış, efsanevi bir kimliğe sahip olmak sadece Ban Kulin’e nasip olmuş. Boşnaklar onun adına şiirler ve şarkılar düzmüşler. Devrinden ‘berekətli altın yıllar’ diye söz etmişler ve herhangi bir şeyin zaman içindeki eskiliğini anlatmak için de bildiğin gibi ‘Kulin kadar eski’ deyimini kullanır olmuşlar ( Sevdalinka s. 320,321).”

### 3. Deyimler

Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir ( Aksoy 1993 ). Deyimler de atasözleri gibi toplumun malı olan eski sözlere ( Aksoy 1993 ). Deyimler ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Ulusun söz yaratma gücünden doğarlar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar ( Aksoy 1993 ). Günlük hayatımızda sıkça kullandığımız deyimler, şahsi duyguların ifade edildiği edebi eserlerde de sıklıkla kullanılmaktadır. Ayşe Kulin ’in incelenen romanında da deyimler duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesi için sık sık kullanılır.

Bu deyimlere bakacak olursak;

“Nimeta, yirmi yaşından beri koynuna girdiği, bir zamanlar delice âşık olduğu kocasına kendini vermemek için, bin dereden su getirecekti (Sevdalinka s. 4).”

“Bu suçlayan bakışlara baş kaldıramıyor, sadece boyun eğiyor ve herkese hak veriyordu (Sevdalinka s. 6).”

“Bu akşam dananın kuyruğu kopacaktı (Sevdalinka s. 7).”

“Göğsü kabardı. Gençliğinde, çıraklardan medet ummaz, kendi elleriyle işlerdi gümüşü (Sevdalinka s. 19).”

“İçkisine ve zararlı arkadaşlıklarına göz kulak olmak için yanlarında kalmak istemişti bir süre daha (Sevdalinka s. 29).”

“Miloseviç'in yardakçısı Miteviç'in başında bulunduğu televizyon kurumu, bu gösterinin bazı bölümlerini günlerce tekrar tekrar göstererek, yangına körükle gitmeyi, Sırpları iyice zıvanadan çıkarmayı ihmal etmeyecekti (Sevdalinka s. 36).”

“Eğer duyduklarım doğruysa, her zamanki gibi saman altından su yürütecek ve savaşın galibi o olacak. Yakında görürsün (Sevdalinka s. 38).”

“Ortodoks kiliselerinin hiç susmayan çan sesleri arasında, halk çil yavrusu gibi dağlara, tepelere kaçıştı (Sevdalinka s. 58).”

“Televizyonu muhalefete karşı da kullanmaya kalkınca, silahı geri tepti. Ateşle oynadığını yeni yeni fark ediyor (Sevdalinka s. 68).”

“Kendini yarı yolda bırakmış bir eski sevgiliye niye hesap verme gereği duysun ki? (Sevdalinka s. 73).”

“Savaş içindeyiz, iki yakamız bir araya gelsin diye elimden geleni yapıyorum, sabahın körüne kadar çalışıyorum (Sevdalinka s. 137).”

Romanda ayrıca çok eskiyi anlatmak için kullanılan, ‘Nuh Nebi’den kalma’ anlamına gelen Boşnakça “Kulin kadar eski” deyimini de kullanılmıştır.

“Çok eski bir deyiştir bu, Kulin kadar eskidir (Sevdalinka s. 249).”

“Devrinden ‘bereketli altın yıllar’ diye söz etmişler ve herhangi bir şeyin zaman içindeki eskiliğini anlatmak için de bildiğin gibi, ‘Kulin kadar eski’ deyimini kullanır olmuşlar (Sevdalinka s. 321).”

#### 4. Dua

Dua, Allah ü Teâlâ’ya yalvararak muradını istemektir. Allah ü Teâlâ, dua eden Müslümanı çok sever. Dua etmeyene gazap eder. Dua, mü ‘minin silâhıdır. Dinin temel direklerinden biridir. Yerleri, gökleri aydınlatan nurdur. Dua, gelmiş olan dertleri, belâları giderir. Gelmemiş olanların da gelmelerine mâni olur ( Oruç, 2010 ).

İstemek, yalvarmak demek olan dualar edebi eserlerde genellikle sıkça söylenen, artık dilimize yerleşmiş, kalıplaşmış deyimler gibidir. Ayşe Kulin ‘in incelenen Sevdalinka romanında da şu şekilde geçmektedirler;

“Allah bin bereket versin beyim, dedi Hüsrev ağa ve biraz sıkılarak sordu (Sevdalinka s. 20).”

“Nimeta yanıtlamadı. Burhan atıldı, ‘Allah korusun’ dedi (Sevdalinka s. 91).”

### ***Hayatın Geçiş Dönemleri***

Her insanın hayatında önemli, hayatını değiştirecek, yeni bir boyut kazandıracak olaylar, durumlar gerçekleşir. Bunlar insan hayatının dönüm noktalarıdır.

Edebi eserleri yazdıran asıl sebep, insanlarda iz bırakan hayatlarının dönüm noktaları ve bu noktalarda yaşadıkları olaylardır. Bu dönüm noktaları; temel olarak doğumla ölüm arasında geçen önemli olaylardır ki doğum ve ölüm de bu noktalardandır.

#### **1. Doğum**

İnsan hayatında doğum ile ilgili pek çok ritüel ve inanış görülür. Anadolu ve Rumeli’de özellikle erkekler için bebeğin erkek doğması önemli bir mevzudur. Erkek çocuğun soyu devam ettireceği ve hane içerisinde kalıp; el evine gitmeyeceği düşüncesi yakın geçmişte ve hatta günümüzde halen insanlar arasında geçerliliğini korumaktadır. İncelenen romandaki tek doğum sahnesi de bu görüşü kanıtlamaktadır. Memo’nun oğlunun doğumu eserinde şu sözlerle anlatılır;

“Ailesiyle İstanbul’a göçen Faika’nın geride kalan oğlu Memo, sevgisiz bir ortamda, hayal meyal hatırladığı annesine ve tüm kadınlara düşman yetişti. Çok geç yaşlarına kadar evlenemedi bu yüzden. Yıllar sonra, soyunu sürecek bir oğul sahibi olmak için, ancak ellili yaşlarında evlendiğinde, genç karısı adeta alay eder gibi, bir erkek çocuk yerine ikiz kızlar verdi kucağına. Yaşlıları torunlarıyla oynasırken, onun dizlerine ikiz kızlarını koydu kara talih. Hiç sevemedi kızlarını da, Onlara ısınmadan, sevgiyle sarılamadan göçüp gitti küs olduğu dünyadan.

İstanbul, kızlarını sevemeyen baba demekti (Sevdalinka s. 21).”

#### **2. Evlilik**

Evlilik, yeni bir hayata atılan adımdır. Evlenene kadar kişinin yeri ailenin yanı sıra; evlilikle artık kişinin kendisi bir yuva kuracaktır. Evlilikle bir ailenin temeli atılacağı için insanlar arasında evliliğe bir kutsallık atfedilir. Sevdalinka romanında da evliliğe dair kız istemek, kız vermek, çeyiz hazırlamak gibi çeşitli geleneklere ve ritüellere yer verilir:

“Bir yaz sonu, Bosna’ya dönmeden önce. Nimeta’yı istemeye gelmişlerdi Erenköy’deki komşuları. Babası bu işe sıcak bakarken Raziyanım razı olmamıştı (Sevdalinka s. 16).”

Kız isteme merasimine has yapılan çiçek ve tatlı getirme gibi bazı gelenekler eserinde yer bulur.

“Onu istemeye gelirken getirilen gülleri, kurutup saklamıştı. Aylarca ailesine surat asmıştı. Ne ertesi yıl, ne de daha sonra dönmemişlerdi İstanbul’a (Sevdalinka s. 17).”

Evlilik öncesi, genç kızlar ve aileleri için mühim bir uğraş olan çeyiz meselesi eserinde bahsi geçen bir diğer unsurdur.

“Anası, Salih Bey’in babasının Travnik’teki çiftliğinde büyümüşü. Anasını hanımlara layık çeyiz düzüp gelin etmişler, doğan çocuklarının elinden tutmuşlardı (Sevdalinka s. 18).”

#### **3. Ölüm**

İnsan hayatını değiştiren, insanı belirli olgunluklara eriştiren dönüm noktalarının sonuncusu ölümdür.

Ölüm ve gömme gelenekleri romanda uzun uzadıya verilmemektedir. Gelen bir ölüm haberi ve ölümün ardından kalan acı ise kısaca şöyle betimlenir:

“Raziye, İstanbul’a varabildiğinde, çok geç kalmıştı. Elinde menekşeler ve Saraybosna’dan götürülmüş bir avuç toprakla diz çökmüştü mermer taşın karşısında. Kardeşinin yaşa yazılı adını parmaklarıyla okşamıştı. Toprağını sulamıştı. Yaşlar yağmur gibi inmişti yanaklarından (Sevdalinka s. 22).”

“Diğer üç erin cenazesinin sessiz sedasız memleketlerine gönderilmesine karşın, bu cenaze, bir başbakan cenazesi kadar kalabalıktı. On binlerce kişi itişe kakışa, bir ağızdan dualar ve beddualar okuyarak, töreni bir gövde gösterisine çevirmişlerdi. Ölen gencin acılı babası ve annesi ağlayarak, çıldırmış kalabalığa söz geçirmeye çalışıyordu. Evlatlarının ölüsüne hürmeten dağılmaları için yalvarıyorlardı (Sevdalinka s. 36).”

### **Halk Bilgisi**

Ayşe Kulin ’in romanlarında görülen halk bilgisi unsurlarına değinmeden önce halk, halk kültürü, halk bilgisi kavramlarına bakılmalıdır.

Alan Dundes'in tanımına göre halk “en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün - ortak meslek, dil veya din olabilir - ne olduğu önemli değildir. Bu faktörlerden daha önemli olan nokta ise herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendine ait kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır (Ekici, 2007).”

Halkbiliminin, çevreyi oluşturan canlı, cansız doğal nesnelere ilgili çeşitli düşünceler, deneyimler ve uygulamalar sonucu ortaya çıkan ve sürekli kullanılır duruma getirilmiş bilgileri inceleyen dalına “halkbilgisi” adı verilir (<http://www.kulturportali.gov.tr/halkbilgisi>).

Halk Bilgisi ana başlığı altında; halk takvimi, halk ölçüsü ve halk taşıtlarına yer verilmektedir.

#### **1. Halk Takvimi**

Halk takvimi; Herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindiği, uzun süreli deneyimlere dayanan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlanmaktadır (Erginer, 1984).

Halk takvimi yerel özellikleri, takvimlerdeki gün veya dönemler ise ülke genelinde kabul edilen fakat yerele göre farklılaşan durumları ifade etmektedir. Herhangi bir sahada halk takviminin şekillenmesinde en önemli etkenlerden biri de iklim koşullarıdır (Erginer, 1984).

Tanımda aktarıldığı gibi halk takvimi; önemli bir olayı, bilinmesi gereken bir zamanı, doğal, tarihsel, sosyal, ekonomik ve dini unsurlarla belirlemeye yarayan ve nesilden nesile aktarılan ortak bir zaman tespitidir.

Romanda on sekiz adet Bosna Banı ve Kralı arasında, efsanevi bir kimliğe sahip olabilen tek hükümdar olan Ban Kulin dönemine Boşnaklarca; sağladığı bereketli ve huzurlu ortam sebebiyle ‘bereketli altın yıllar’ adı verilir.

“Devrinden ‘bereketli altın yıllar’ diye söz etmişler ve herhangi bir şeyin zaman içindeki eskiliğini anlatmak için bildiğin gibi, ‘Kulin kadar eski’ deyimini kullanır olmuşlar (Sevdalinka s. 321).”

## 2. Halk Ölçüsü

Halk arasında eski çağlardan beri yaşamın çeşitli alanlarında bir takım ölçü birimleri kullanılır. Bu birimler genellikle çokluk, ağırlık, uzunluk ve zaman kavramlarıyla ilgili olmaktadır. Ölçüler, gündelik yaşamın önemli ihtiyaçlarından biridir.

Romanda bahsedilen bir ordunun kişi çokluğunu belirtmek için kalıplaşmış bir halk ölçüsü ifadesine yer verilir:

“Konvoyda en az yüz tank, yığınla asker taşıyan kamyon ve ağır silahlar vardı, iki ay önce Slovenya’ya doğru yola çıktıklarında olduğu gibi, yine coşku içindeki halk tarafından uğurlanıyorlardı (Sevdalinka s. 81).”

## 3. Halk Taşıtları

Bugünün aksine araba ve diğer motorlu araçların yaygın olmadığı dönemlerde halkın kullandığı araçlar bu başlık altında değerlendirilebilir.

Bu araçlar at, eşek, deve gibi sırtında kişi taşıyabilen hayvanlar yanında, kağrı arabası, eşek arabası gibi yine hayvanlardan yararlanan fakat bir eklentiyle yolculuğun veya taşımacılığın rahatlatılmasına yönelik araçlardır.

Bu bağlamda romanda kullanılan taşıtlar, at ve mekkâre arabasıdır.

Mekkâre para karşılığı kiralanan yük hayvanı demektir ve Osmanlı devletinin Anadolu ve Rumeli topraklarında halkın sık sık kullandığı bir taşıt olarak bilinmektedir.

“Kendi gibi yüzlerce garibin yanı sıra, denkler, yükler, torbalar ve mekkâre arabaları arasında Stambol’a doğru... İşsiz güçsüz, yersiz yurtsuz kalmaya. Bir karar ki iki yüzü keskin bıçak! (Sevdalinka s.18).”

“Stefan’ın atına atladığını gördü. Saman yığınının arkasında bekledi bir süre, sonra o da kendi atını çözdü, eyerledi (Sevdalinka s. 268).”

## ***Törenler ve Kutlamalar***

Romanda önemli olaylar için halkın yaptığı tören ve kutlamalara yer verilmektedir. Kosova Savaşı’nın yıldönümü, Ban Kulin’in taç giymesi ve Prens Stefan’ın düğün törenleri eserde geçen merasimlerdir.

“1989 Mart’ında Kosova’nın eyalet özelliklerine son vererek onu belediye statüsüne indirgemmişti. Bu siyasi zaferden sonra Sırplar, en önemli milli günleri olan Kosova Savaşı’nın 600. Yılı kutlamaya, inanılmaz bir coşkuyla hazırlanmışlardı. Kosova Ovası’na otuz metre yüksekliğinde devasa bir anıt dikilmişti. Üzerine bir kılıç resmi ve ‘1839 – 1989’ tarihleri kazınmıştı. Siyah bir taşın üzerinde ise kan rengiyle, Kral Lazar’ın Kosova savaşı öncesi verdiği buyruk yazılıydı (Sevdalinka s. 51).”

“Daha yeni yeni uyanıyordu Yayçe kenti. Sokaklarda kimseler yoktu. Kepenklerin hepsi kapalıydı. Bir saate kalmaz hareketlenme başlardı şehirde. Öğlen saatlerinden evvel tüm sokaklar ve özellikle Saray’ın çevresi tertemiz yıkanacak, her tarafa, ağaçlara, direklere, balkonlara bayraklar asılacaktı. Sonra, herkes en şık en renkli giysilerini giyecek, kadınlar takılarını takacak, aylardır evlerinde hazırladıkları bayrakları ve flamaları, bayramlıklarını giydirdikleri çocuklarının ellerine verip, Kilise meydanında toplanacaklardı. Tören, güneşin gökte yükseldiği öğlen saatlerinde başlayacak, ama şenlikler günbatımına kadar devam edecekti (Sevdalinka s. 262).”



“Stefan ile Marina’nın düğün törenleri Bosna Kilisesi’nde yapıldı. Dyed tarafından kutsandılar. Evlilikleri saray bahçesinde ve Saray’ı çevreleyen sokaklarda kutlandı... Halk büyük bir coşku içinde, genç prenslerinin evlenme törenine katkıda bulundu. Köylerden, kasabalardan, üzerlerinde en güzel elbiseleri, çalgıları ve armağanlarıyla akın akın geldi Boşnaklar... Üç gün boyunca, çalgı çalıp dans ettiler, horon teptiler, şarkılar söylediler (Sevdalinka s. 288).”

### ***Halk Oyunları***

Sevdalinka romanında halk oyunlarına çok yer verilmemekle birlikte eserin yalnızca Prens Stefan ile Marina’nın düğününün anlatıldığı kısmında ‘Horon’ isimli halk oyununa yer veriliyor:

“Kadınlar, yan yatırdıkları püsküllü başlıkları, çedik denen yumuşacık potinleri, rengarenk ipliklerle işlenmiş beyaz dekolte bluzlarıyla eşlik ediyorlardı erkeklere. Üç gün boyunca, çalgı çalıp dans ettiler, horon teptiler, şarkılar söylediler (Sevdalinka s. 288).”

### ***Halk Çalgısı***

Romanda geçen halk çalgıları saz ve piyanodan ibarettir.

“Kumkapı meyhanelerinde saz dinlemişlerdi. Sabaha karşı Arnavutköy’de bir işkembecide çorba, güneşin ilk ışıklarında Emirgan’daki Çınaraltı’nda çay içmişlerdi (Sevdalinka s. 24).”

“Hana her zamanki gibi yerinde duramıyordu. Oradan oraya koşuşuyor, anneannesinin piyanosunu tıngırdatıyordu (Sevdalinka s. 166).”

### ***Giyim Kuşam – Süslenme***

Romanda hem erkek hem de kadın giyiminde Anadolu ve Balkan halklarına özgü çedik, külah, kuşak, mintan, postal gibi birçok unsura yer verilir. Bunlar:

“Postal”

“Ne var ki, üç yıl önce uzaktan duyulan ayak sesleri giderek yaklaşıyor, yükseliyor, postal gürültülerini çağrıştıran rap rap’lara dönüşüyordu (Sevdalinka s.8).”

“Firuze Kolye – Küpe”

“Hüsrev Ağa, göçe karar verir vermez, bir an evvel hazır etmişti firuze kolye ile küpeler (Sevdalinka s.18).”

“Sadakor Mintan”

Sadakor, düz dokunmuş saman renginde bir tür ipek kumaştır. Mintan ise gömlek anlamına gelmektedir (TDK Türkçe Sözlük, 2010 ).

“Az bekledi, biraz sonra kapıdan uzun boylu, çakmak mavi gözleri ve tiril tiril sadakor mintanıyla Salih Zeki Bey girdi içeri (Sevdalinka s.19).”

“Kuşak”

“Keseyi kuşağına sokmuştu, göç için kesin kararını vermişti (Sevdalinka s.21).”

“Çedik”

Mesh üzerine giyilen sarı pabuç anlamına gelmektedir (TDK Türkçe Sözlük, 2010 ).

“Kadınlar, yan yatırdıkları püsküllü başlıkları, çedik denen yumuşacık potinleri, rengarenk ipliklerle işlenmiş beyaz dekolte bluzlarıyla eşlik ediyorlardı erkeklere (Sevdalinka s. 288).”

“Keçe Külâh”

“Cennet kuşları işlenmiş uzun keçe külâhları öte yana düşüyordu (Sevdalinka s. 327).”

### **Halk Sanatları ve Zanaatları**

Sevdalinka romanının mekânını oluşturan topraklardan biri olan Bosna zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla tanınmaktadır. Öyle ki roman boyunca işlenen tüm anlaşmazlık ve savaşların temel sebeplerinden biri de işte bu zenginliklerdir. Özellikle zengin gümüş yataklarına sahip olan Bosna toprakları üzerinde yaşayan Boşnaklar yıllarca ‘Gümüşçülük’ ve ‘Takıcılık’ zanaatıyla ilgilenmişlerdir. Ayrıca usta – çırak etkileşimleriyle bu faaliyetlerini sonraki kuşaklara aktarmaktadırlar.

Ayşe Kulin’ de eserinde bu uğraşlara yer vermektedir:

“Fehim Bey, dükkânı açması için yardımda bulunmakla kalmamış, hem Travnik’teki konaklarının hem Saraybosna’daki evinin bütün gümüşlerini de ona yaptırtmıştı (Sevdalinka s. 18).”

“Gençliğinde, çıraklardan medet ummaz, kendi elleriyle işlerdi gümüşü. Şimdilerde elleri titriyor, gözleri eskisi kadar iyi görmüyordu ince işi (Sevdalinka s. 19).”

### **9. Halk Mutfağı**

Romanda Anadolu’ya ve Rumeli’ye ait pek çok yiyecek ve içeceğe yer verilir.

Travnik Peyniri (Sevdalinka s.25): Travnik yöresine özgü bir peynir.

Şlivovika (Sevdalinka s.41): Balkanlara özgü erik rakısı.

Piryan (Sevdalinka s.143): Rumeli’ye özgü etli bir yemek.

Bunların dışında “Sevdalinka” romanında geçen halk mutfağı unsurları şunlardır;

Erik Rakısı (s.3), Vişne Şerbeti (s.19), Güllü Sakızlı Lokum (s.19), Çay (s.23), Kabak Böreği (s.49-174), Hurmacık Tatlısı (s.63-124), Lokum (s.101), Rakı (s.101), Reçel (s.115), Konyak (s.115), Muhallebi (s.124), Peynir (s.167), Karpuz Reçeli (s.259).

### **SONUÇ**

Halk kültürüne ait folklorik malzemenin edebî eserlere yansımaları, 11.yy’da Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan-ü Lügat’ it-Türk’e ve Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig adlı eserine kadar gitmektedir.

Ayşe Kulin ’in Sevdalinka romanlarında tespit edilen halk kültürü unsuru örnekleri, halk edebiyatı, hayatın dönüm noktaları, halk bilgisi, törenler ve kutlamalar, halk oyunları, halk çalgısı, giyim-kuşam, halk mutfağı alt başlıkları altında incelenmiştir. Halk kültürüne dair örneklerin çok olması toplumsal hayatın romanlara ne derece yansıtıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayşe Kulin, Türkiye’ye göç eden Boşnak kökenli bir ailenin çocuğu olması sebebiyle, hem büyüdüğü çevreden kendisine aktarılan Balkan kültürüne hem de Boşnakları ve daha birçok farklı milleti uzun seneler kendi çatısı altında tutan Osmanlı kültür ve geleneklerine hâkimdir. Bu çok renklilik onun Sevdalinka dâhil pek çok eserine yansımaktadır. Sevdalinka romanı, kitabın giriş kısmında belirtildiği gibi yüzyıllar boyunca dini ve siyasi nedenlerle Boşnak Halkının; Sırp ve Hırvatlar tarafından

soykırımı tabi tutulmalarını fakat asla yok edilememelerini, özgürlükleri uğruna verdikleri mücadeleyi, yaşadıkları sancılı dönemleri ve çektikleri acıları Türk halkına tanıtabilmek amacıyla yazılmıştır. Bu noktada Ayşe Kulin 'in romanında görülen halk kültürüne dair verilerin çokluğu dikkate alınarak onun eserleriyle hayatı arasında güçlü bir bağlantı olduğu söylenilebilmektedir.

#### **KAYNAKÇA**

- AKSOY, Ömer Asım. (1993), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- BOROTAV, P. N. (1982), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- EKİCİ, Metin. (2007), Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri, Geleneksel Yayınları, Ankara.
- ERGİNER, Gürbüz. (1984), Uşak Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KULİN, Ayşe. (2005), Sevdalinka, Everest Yayınları, İstanbul.
- ORUÇ, Mustafa. (2010), 365 Gün Dua, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim. (1999), Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TDK, (2015), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK, (2010), Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara.
- YAKICI, Ali. ( 2013 ), Halk Şiirinde Türkü, Akçağ Yayınları, Ankara.

## **TEVFİK FİKRET'İN VATANİ ve DİNİ KONULU ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Asuman KIRÇIÇEK<sup>1</sup>

### **Öz**

Edebiyat, siyasi ve sosyal arka planla değerlendirilmesi gereken bir bilimdir. Servet-i Fünûn dönemi şairlerinden olan Tevfik Fikret, bu dönemin gerektirdiği argümanları şiirinde sıklıkla kullanır. Hayal-hakikat çatışması, kötümserlik, kaçış vb. birçok temayı şiirinde kullanan şair, kullandığı farklı imge yapısı, kelime hazinesi ile de dikkatleri üzerinde toplar.

Bu çalışmada Fikret'in tema açısından sınıflandırılmış olan şiirlerinden vatani ve dinî konulu şiirleri üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Yaşadığı dönemdeki siyasi arka planın karakteri üzerinde yarattığı etki neticesinde vücuda getirdiği vatani ve dinî konulu şiirlerde nasıl etkilerin görüldüğü ifade edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Tevfik Fikret, vatani ve dinî şiir

### **ANALYZING TEVFİK FİKRET'S POEMS ON HIS VIEWS ABOUT RELIGION AND COUNTRY**

#### **Abstract**

Literature is a science that has to be considered with a political and social background. Tevfik Fikret who was a poet in the Servet-i Fünun Period, often made use of the arguments and features of this period in his poems. By using themes of the contradiction between reality and imagination, pessimism, escapology etc., the poet is known to have employed distinctive images and vocabularies in his poems.

In this study, Tevfik Fikret's thematically categorized poems which include patriotic and religious elements will be examined. The effects of political issues and their results on his character during the period and how they were exerted in the poems considering patriotic and religious peculiarities will be explained in detail.

**Key Words:** Tevfik Fikret, patriotic and religious poems

#### **GİRİŞ**

Servet-i Fünûn Edebiyatı, istibdat yönetiminin yoğun baskısı altında Servet-i Fünûn dergisi etrafında gelişmiş bir dönemi ifade eder. Servet-i Fünûn devrinin oluşmasında Mehmet Kaplan'ın ifade ettiği teşekkül sebepleri; politik ve sosyal durum, neslin özellikleri, tesadüfler ve birleşme, cephe teşekkülü ve şahsiyetlerin özellikleridir. Tüm bunlar bir edebî dönemin hazırlayıcısı ve geliştiricisi olmuştur.

Bu edebî hareketin oluşmasında ve gelişmesinde etkin rol oynayan isimlerin başında Tevfik Fikret gelmektedir. Karakteri ve edebi hayatında oluşturduğu ürünlerin kalitesi ile kendinden söz ettiren Fikret'in şiirleri, temaları açısından çeşitlilik gösterir. Bu makalede konu edilen vatani ve dinî konulu şiirleridir. Şiirleri üzerinde yapılan incelemelerden önce Fikret'in hayatı ve sanatı hakkında bilgi verilmiştir.

#### **HAYATI**

Tevfik Fikret, 24 Aralık 1867 yılında İstanbul'da doğar. Babası Hüseyin Efendi, annesi Hatice Refia Hanımdır. Annesi hac ziyaretinden dönüş yolunda kolera nedeniyle vefat eder. Annesini çocukken kaybetmiş olması Fikret'i hayat boyu olumsuz etkiler. Babası da Arabistan'a sürgüne gönderilir ve sürgünden dönemez. Babası sürgüne gönderildiği için kız kardeşi ve kendisinin bakımını anneannesi üstlenir. Uzun yıllar çektiği sürgün hayatından sonra sürgünde hayatını kaybeder.

---

<sup>1</sup> Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, asumankrcck@hotmail.com.

Şair, ilk öğrenimine Mahmudiye Valide Rüştüyesi'nde başlamış, ardından Galatasaray Mekteb-i Sultâniye'sine geçmiştir. Okulu bitince önce Hariciye Nezareti İstişare Odası'nda ardından Sadâret Mektubi Kalemî Mühimme Odası'nda çalışır. Güzel yazı ve Fransızca dersleri verir.

1890 yılında Nazıma Hanım ile evlenir. Mirsâd dergisinde şiirler yayımlar. Mekteb-i Sultâni'de öğretmenlik yapar. Mirsâd dergisinin kapanmasının ardından Malûmat dergisinin başyazarlığını üstlenir ve burada şiirlerini yayımlar. Oğlu Haluk'un doğumundan sonra Robert Koleji'nde Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başlar. 1896 yılında Recaizâde Mahmut Ekrem'in önerisiyle Servet-i Fünûn dergisinin yazı işleri müdürü olur. Uzun yıllar görevini sürdüren şair 1901'de görevinden istifa eder. 1903'de Âşiyân adını verdiği evinde yaşamaya başlar ve İkinci Meşrutiyet'e kadar inziva dönemi devam eder.

İkinci Meşrutiyet'in ilânı ile inzivadan çıkan şair, Hüseyin Cahit ile Tanin gazetesini çıkarır. İttihat ve Terakki Partisi'nin baskıcı tutumu nedeniyle gazeteden ayrılır. Mekteb-i Sultâni müdürlüğü ve Darülfünûn Edebiyat Bölümü müderrisliği görevlerini yapar fakat bir süre sonra bu görevlerinden de ayrılır. Yazdığı şiirlerin tamamını toplayarak önce Rübâb-ı Şikeste'yi sonra Halûk'un Defteri'ni yayımlar. 1915 yılında vefat eder. Mezarı önce Eyüp'e defnedilir, 1961'de Âşiyân'a nakledilir.

### **ŞİİRE BAŞLAMASI ve ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ**

“Tevfik Fikret, şiire Galatasaray Sultânisi'nde iken 15 ilâ 16 yaşlarında başlamıştır. Bu hususta ilk hocası, Muallim Feyzi olmuştur. 1880-1890 yılına kadar Fikret'in yazdığı şiirler, taklit ve nazirelerden ibarettir. Fikret'in bu devirdeki şiirlerini: a) Tamamen divan edebiyatı tesiri altında; b) Bir nevi neoklasisizm yapmak isteyen Muallim Feyzi ve Naci tesirleri altında; c) Yeni bir şiirin mümessilleri olan Hâmid ve Recaizâde'nin tesirleri altında yazılmış şiirler olmak üzere üç kısma ayırabiliriz” (Kaplan, 2014:65-66).

Fikret'in şiire başlanmasında tesir eden bu etkiler gençlik ve olgunluk dönemi şiirlerinde de görülür. Fikret, gençlik dönemi şiirlerini Mirsâd ve Malûmat dergilerinde yayımlar. Mirsâd dergisini çıkaran İsmail Safa, Fikret'i okuyucularına kıymetli bir şair olarak tanıtır.

1893-1896 yılları arasında Fikret, kendi şiirinin özgün yapısını ve üslubunu bulmak noktasında çalışmalarda bulunur. Batı edebiyatını yakından tanımak için çeviriler yapar, kelime dünyasını genişletmeye çalışır. Farklı mısra tekniğini kullanarak nazmı nesre yaklaştırmak için çalışmaya başlar. 1896 yılına kadar yaptığı bu çalışmalar neticesinde şiirini geliştiren Fikret, 1896 yılından sonra olgunluk dönemi eserlerini vermeye başlar. Bu durum Kaplan'ın kitabında şu şekilde ifadesini bulur:

“1896'dan sonraki devreyi biz Fikret'in olgunluk çağı olarak alıyoruz. Gerçekten bu devrede daimi bir değişme ve olgunlaşma mevcuttur fakat bundan sonra Fikret'in bütün eseri bariz ve hususi karakterleri olan insicamlı bir bütün teşkil eder” (Kaplan, 2014:88). 1896 yılından önce hayata karşı daha iyimser ve dinî inanç noktasında daha olumlu özellikler gösteren Fikret, sonrasında hayata karşı kötümser; inanç noktasında krizlere açık bir tavır sergilemeye başlar. Bu durumu Kaplan şöyle ifade eder:

“Evvelce de belirtildiği üzere Tevfik Fikret'in hayata bakış tarzında 1896 yılından sonra derin bir değişme olmuştur. Bu tarihe kadar hayata, aşka ve Allah'a inanan iyimser şair, bu yıldan itibaren kötümser olmaya, hayattan şikâyet etmeye, sevmemeye, dine karşı kayıtsız hatta dinsiz ve Allah'a karşı isyankâr bir tavır takınmaya başlamıştır” (Kaplan,

2014:89). Fikret'in 1896-1900 yılları arasında yazmış olduğu olgunluk dönemi şiirlerini tema açısından aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

"Fikret'in kendi 'ben'ini, duyuş tarzını anlattığı şiirler, Sanatla ilgili şiirler, Kötümserlik temi, Hayal şiirleri, Aşk şiirleri, Tabiat şiirleri, Hâluk, Kız kardeşi, Portreler, Merhamet şiirleri, Vatani şiirler, Dinî konulu şiirler" (Kaplan, 2014:95-143).

### **DİNÎ KONULU ŞİİRLERİ**

Dinî konulu şiirler başlığı altında incelenecek şiirler "Sabah Ezanında", "Ramazan", "Sabah-ı İyd", "Köyün Mezarlığında", "Ramazan Sadakası", "Şehidlikte", "İnanmak İhtiyacı" ve "Buda"dır. Bu şiirlerin dışında dinî etkilerin varlığı gözlenen "Târîh-i Kâdim" ve "Târîh-i Kâdime Zeyl" adlı şiirlerin ilgili bölümleri de burada konu edilmiştir.

Fikret'in yazın hayatına Mirsâd dergisinin Tevhid ve Sitâyîş-i Hazret-i Padişahı konusunda açtığı yarışmada birinci gelerek başladığı bilinmektedir. Bu yazı Sinan Paşa'nın Tazarrunâme'si üslubunda araya nazım karıştırılarak yazılmış bir eserdir. Mistik bir ifade tarzıyla samimi bir mümin hissiyatıyla yazdığı şiirinden alınan aşağıdaki dizeler oldukça çarpıcıdır:

"Değildir kulluğundan başka lezzetten gönül âgâh.

Senin lütfundur ümidim, senin meczûbunum...Allah!" (Kaplan, 2014:139).

Bütün hissiyatını yazdığı dizelerden belli eden şair, sonraki şiirlerinde aynı tavrı gösteremez. Gözlenen bir olay ya da durumu tasvir eden ve tablo haline getiren bir şiir algısının mimarlığını üstlenir.

"Sabah Ezanında" şiirinde sabah ezanının şairde uyandırdığı duygudan ziyade tablo gibi bir anlatım vardır. Bu durum şiirde hissizliğin de ifadesi olur. Şiir incelendiğinde ilk ve ikinci kısımda tekrarlanan bir kelime dikkati çeker. Tekrarlanan "gûya" ifadesi Allah'ın olup olmaması noktasında emin olamama durumunu yansıtır. Bu dizelerde Fikret, kalbî ve koşulsuz bir inancının olmadığını sinyallerini verir:

"Bir samt-ı ulvî: Gûyâ tabîat

Hamuş hamuş eyler ibâdet."

Bir samt-ı nâlân: Gûyâ avâlim

Pinhân ü peyda nevvâr u muzlim;

Etmekte zikr-i hallâkı dâim" (Uçman- Akay, 2007:221-222).

Şiirde insandan ziyade tabîatın ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İnsanda uyanması gereken etki yerine tabîattaki yansımaların anlatıldığı fark edilir.

"Ramazan" şiirinde çocukluğunda gördüğü bir olaydan hareketle bir tabloyu ifade edeceğini hissettirir. İlk üç dize sonrasında ifade edeceği dizelerde içinde bulunulan yerin tasvirini yapar:

"Ulu bir mabed-i münevverde..." (Uçman-Akay, 2007:223-224).

Bu yer tasvirini içeren dizelerden sonra ibâdet ederken gördüğü bir kişinin tasvirini yapar:

"Mün'atıf sâye-gâh-ı minberde

Bir vücûd-ı nahîf ü bî-tâba,

Ki darâ'atle ser-be-hâk-i sücûd" (Uçman -Akay, 2007:223-224).

İbâdet eden bu kişinin uykusuz bir şekilde cennet ümidiyle sürekli ve içten yapılan ibâdeti dizelerde şöyle yankılanır:

"Muttasıl zikreder, ibadet eder

Bin huşû'u hulus-u hürmetle

Her sücûdunda çeşm-i hak-bîni" (Uçman -Akay, 2007:223-224).

Yapılan her ibâdetin gönüldeki zulmeti perde perde kaldırarak nura dönüştürdüğü belirtilir. Devamındaki dizelerde ise edilen dualar ve kılınan namazlarla görünen gülen bir yüzün varlığından haber verilirken bunun bayram neşesi olduğu söylenir:

"Gösterir dest-i sübha-dariyle

Gösterir bir likâ-yı handânı;

Bu gülen ıyd-ı neşve-i bahşâdır" (Uçman - Akay, 2007:223-224).

Şiirin başlangıcından sonuna değin bir tablo çizen Fikret, duygularına hiç yer vermemiştir bu sebeple şiirde anlatılanlar yaşanan bir olayın anlatımından öteye gidemez.

"Sabah-ıyd" şiirinde bayram gününde yaşanan sevinç anlatılmıştır. (Kaplan, 2014:140) Gün doğmadan önceki zaman diliminin tasviri yapıldıktan sonra sabah olmadan önce hanelerde insanların hâli ifade edilir:

"Güneş uyur daha âgûş-ı fecr-i evvelde

Büyük küçük bütün evlerde halk hep bîdâr" (Uçman - Akay, 2007:225-226).

Sonraki dizelerde bayram gününün diğer günlerden farkı ifade edilir, yeni kıyafetler giymiş çocuklar, ve daha neşeli olan insanların varlığından söz edilir:

"Davul bu neş'elerin mahmil-i mutantanıdır

Libâs-ı nev ile bezenmiş kâvâfil-i sıbyân

Akın akın dökülür hep reh-i şetâretine" (Uçman- Akay, 2007:225-226).

Son kısımda "ferişte-i handân" denilerek dini argüman kullanılsa da şiirde dini açıdan bir hissiyât yoktur. Görülenlerin tablo gibi anlatılması söz konusudur.

"Köyün Mezarlığında" şiirinde ise Fikret'in zihnindeki soruların şiire yansımaları görülmektedir. "İçimde şüpheli bir sesle nagehân şu suâl" diyerek zihnindeki soruyu kağıda döker:

"Nedir hakîati ey sırr-ı ekber-i mescûd

O yanda koskoca bir kâinât-ı hiss ü şühûd

Kalıp, ümîd-be-leb katre-cûy-ı ihsânın

Zelîl titreşiyorken der-i celâlinde

Bu seng-zâra yeşil bir sehâbe halinde

Yağar yağar mütemâdî esir-i güfrânın?" (Uçman - Akay, 2007:234-235).

'Nedir hakikati?' diyerek Fikret sorgulayıcı bir tutum takınır. Bir tarafta koskoca bir kâinat Allah'tan gelecek yağmuru bekler fakat karşılık bulamaz. Diğer tarafta ise "seng-zâr" olarak değerlendirdiği mezarlığa, Allah rahmetini bol bol ve kesintisiz dağıtır.

Şiirin son kısmında şair, aklını karıştıran soruların cevabını kendisi verir. “Her canlı ölümü tadacaktır” âyetinde olduğu gibi şiirde de “Yarın sende bir avuç toprak kesâfetiyle gelirsin bu sâye-gâha” diyerek bir gerçeği vurgular. Mezarlığa yağın bu rahmetin devam etmesi gerektiği söylenir. Çünkü herkes bu gölgelikte dinlenecektir ve bu rahmetten faydalanacaktır.

“Ramazan Sadakası” şiiri, “soğuk soğuk” kelimeleri ile başlar. İlk kısımda tekrar eden “inlemek, titremek, ağlamak” kelimelerinin tekrarı soğuk olma durumunu pekiştiren bir özellik gösterir. Birinci kısmın son dizesinde “Delik paçavralar altında küçük bir seyyah” denilerek yırtılmış elbiseleriyle küçük bir çocuktan bahsedilir. Bu benzetme ile soğukluk bir kat daha pekiştirilirken okuyucuda bir acıma hissi de uyandırılmış olur.

İkinci kısımda “Efendiler” kelimesinin çok fazla kullanılması çocuğa yardım etmek için kimsenin durmadığının göstergesidir. Bu durumdan etkilenen çocuk, haykırışına üçüncü kısımda da devam eder. Şair üçüncü kısımda verdiği bir argümanla hem dine hem de geleneğe bir vurgu yapar. Düşmüş insana yardım edilmesi gerektiği tezi bu dizelerde kendini hissettirir:

“ Efendiler Ramazandır... Mübarek akşamdır...

Zavallı tıfl-ı sefâlet, zavallı ömr-i tebâh!

Efendiler, acıyın ben garibim işte... Hayır,

Akın akın geçen erbâb-ı itizâz ü refâh

Eder bu kirli, bu kirli sadâdan istikrâh” (Uçman -Akay, 2007:55-56.

Dördüncü kısımda yine “soğuk soğuk” kelimelerinin vurgulandığı görülür. Soğukluğun yanında çocuğu zorlayacak yağmur da başlar. Son kısımda çocuğun artık dayanma gücünün kalmadığı söylenirken “inleyen nefes, sıska çıplak eğri kol” gibi özellikler gösterilerek durum somutlaştırılır:

“Koşanlar, işte bir insan ki inliyor nefesi

Bakın şu sıska çıplak, şu eğri kollarına” (Uçman- Akay, 2007:55-56).

Son iki dizede ise artık çalışacak gücü kalmayan bu çocuğa verilecek sadaka ile “hasta sesin” susturulacağı söylenir.

“Şehidlikte” şiirinde Fikret, diğer şiirlerde olduğu gibi ilk kısma tasvirlerle başlar. İkinci kısımda anlatmak istediklerini peş peşe sıralar. Mezar taşlarındaki yazıların dünyanın faniliği ile ilgili olduğunu vurgularken “hüvelbaki” diyerek Allah’ın bakiliğini ifade eder. Şehitlikteki servilerin huşu içinde eğilip kalkarken ibretlik hikayeler anlattığını söyler. Korku ile durduğu bu yerde düşüncesinden ecdâdın geçtiğini belirtir:

“Sukûn û hab: Ezelî ihtiyâc-ı fâniyyet!

Nüvişte cebhe-i hüznünde bir ‘hüvelbaki’

Bu ihtiyâc-ı fenânın şu taş nişânesidir;

Şu serviler mütehâşî birer talâkatle

Olur geçenlere âid menâkıb-ı ibret

Şu sâde makbere beş asrın âşiyânesidir

Bu âşiyânedede ben şimdi, bâr-ı haşyetle



Şikeste, etmedeyim gölgelerden istimdâd

Geçer, geçer nazarımdan kavâfil-i ecdâd” (Uçman -Akay, 2007:227-229).

Son iki kısımda da yine şiirin başlangıcında olduğu gibi tasvirlerle geniş yer verilir. “Karanlıklar, deniz, ezan sesi, ağaçlar, ay ışığı” gibi kelimelerin dizelerde tekrarlandığı görülür. “Civar uyur gibi; esrâr içinde aksediyor” ifadesi ile başlayan üçüncü kısım ve devamında bir önceki cümlede tekrarlanan sözcüklerin kullanımıyla anlatılanlar okuyucunun zihninde tablolaştırılır.

Fikret’in inanç izleri görülen ancak farklı bir inanç sistemi çevresinde geliştirdiği şiiri ise “Buda”dır. “Buda” şiiri Servet-i Fünûn dergisinde “Brahma” adıyla çıkmış, Rübâb-ı Şikeste’ye ise Buda adıyla alınmıştır. Dinî şiir bağlamında ele alınması gereken bu şiirde Fikret, başlıktan itibaren mesaj vermeye başlar. Buda, Sanskritçe “uyanmak, idrak etmek, bilinçlenmek” anlamlarına gelir.

Büyük hakikati arayan Buda, çevresindekilerin ithamlarına aldırmadan bildiği yolda ilerler. Hatta çevresindekiler tarafından körlükle itham edilir. Tüm bu ithamlara rağmen Buda yolundan geri adım atmaz, kararlılıkla gizlilikleri aydınlatmaya çalışır:

“Bu kör, zalâm-ı deha-perverinde bir gârın,

Büyük hakîkati yıllarca iktinâh ederek,

Onunla yüz yüze yıllarca iştibâh ederek,

Sonunda gördü nedir sırrı bu esrârın” (Uçman - Akay, 2007:240-241).

Yıllarca şüphelerle savaştan Buda, sonunda hakikate ulaşarak bütün şüpheleri devirir. Ortaya çıkan gerçekler kendisini körlükle itham edenlerin gözlerini kamaştırır. Onun sayıkladığını düşünenler ise “sefil” olarak adlandırılır.

Fikret’in buraya kadar sözü edilen şiirlerinde görülen inanç izleri bundan sonra açıklanan şiirlerinde tamamen silinir. Bu şiirler “İnanmak İhtiyacı”, “Târih-i Kâdîm”, “Târih-i Kâdîme Zeyl” dir.

“İnanmak İhtiyacı” şiirinde Fikret, içinde bulunduğu bunalımlı ruh halini açıkça ifade eder. İnanç noktasında yaşadığı köksüzlükle kendi mizacı birleşince aidiyet olgusunu tamamen yitirdiği gözlenir.

Şiirde tekrarlanan “boşluk”, “yalnızlık”, “karanlık” ve “inanmak” kelimelerinin tekrarı Fikret’in ruh halini açıkça yansıtır. Her türlü durumu bir boşluk olarak algılayan Fikret, ilk kısmın son iki dizesinde yalnızlığını da itiraf eder:

“Bu yalnızlık, bu bir gurbet ki benzer gurbet-i kabre

İnanmak... İşte bir agûş-ı rûhânî o gurbette” (Uçman -Akay, 2007:219-220).

Yalnızlığı gurbete benzetirken bir yandan da bu gurbetten kurtuluşun inanmak ile olabileceğini belirtir. Çünkü dünya ancak inanmakla anlamlı hale gelir ve karanlıklar aydınlığa kavuşur. İkinci kısımda karanlıkların her yerde ve her şeyde olduğunu söylemesi Fikret’in inanç eksikliğine bağlı olarak çevresini anlamlandıramamasından ileri gelir. Kendi inançsızlığından gelen köksüzlüğünden kurtulmanın yolunu inanmaya bağlayarak şiirin son dizesinde ifade eder:

“İnanmak... İşte bir şeh-râh-ı nurânî o zulmette ” (Uçman - Akay, 2007:219-220).

“Târîh-i Kadîm” şiirinde şair, özlediği dünyada kul ve Tanrı’yı birbirinden ayıran bir din istemez.

“Ben benim, sen de sen; ne Rab, ne ibâd” (Uçman -Akay, 2007:431-442).

Fikret, Allah karşısında olumsuz düşünceler ve inkarcı tavır göstermesinin temelinde Allah’ın ulaşılabilir olmasını ve susmasını gösterir. Yeryüzünden gökyüzüne insanların yakarışları gider fakat Allah hepsine susar. Bu duruma çok şaşırın şair, din adamlarına soru sorar. Sorduğu sorular karşısında din adamları Allah’ın susmadığını göstermek için Allah’ın özelliklerini (varlığı ayakta tutmak, rızık genişletmek, her şeyi bilmek vb.) söyler fakat söylenenler Fikret’i iknaya yetmez:

“ Seni âbâ-i dîn olanlardan  
Dinledim: ‘Bî-şebîh ü bî-noksân  
Hayy u kayyum u kâdir ü müte’âl,  
Basitü’r-rızk, vâhibü’l- âmâl,  
Kâhir ü müntakim, alîm ü habîr,  
Zahir ü bâtın ü semî ü basîr,  
Müstemendâna sâhib-i ü nâsır,  
her yerde nâzır u hâzır...”

Diye vasfeyliyorlar; en parlak  
Sıfatın “ lâ-şerîke leh”ken bak:

“Şu bataklıkta kaç şerikin var?” (Uçman-Akay: 2007, 431-442).

Müslümanlar Allah’ın ortağı olmadığını bilir. Fikret ise şiirinde Allah’a ortaklık koşan nice Tanrılar olduğunu “Şu bataklıkta kaç şerikin var” diyerek belirtir. Bu Tanrıların da Allah’ın özellikleriyle aynı özelliklerinin olduğunu söyleyerek bu özellikleri sıralar. Devamında ise dini inancın içinde var olan değerlerin kendisinde uyandırdıklarını anlatarak şiirini tamamlar.

Fikret’in bu şiirde dile getirdiği dinî görüşleri Mehmet Akif tarafından inandığı değerlere saldırı olarak algılanır. Bu nedenle Târîh-i Kâdîm, Akif tarafından “Süleymaniye Kürsüsünde” adlı şiirde fazlasıyla eleştirilir:

’Üdebânız hele gayetle bayağ mahlukaat  
Halkı irşâd edecek böyle mi bunlar? Heyhât?  
Kimi garbın yalınız fuhşuna hasbî simsar;  
Kimi İran malı der, köhne alır, hurda satar,  
Eski divanlarınız dopdolu oğlanla şarab;  
Biradan fahişeden başka nedir şi’r-i şebâb  
Serseri hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok!  
Şimdi Allah’a söver... Sonra biraz para ver:  
Hiç utanmaz; protestanlara zangoçluk eder!” ( Ersoy, 2007:200).

Tevfik Fikret "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinde kendisine yapılan zangoç yakıştırmasına cevap niteliğinde "Târîh-i Kâdîme Zeyl" şiirini yayımlar. "Târîh-i Kadîme Zeyl" şiiri ironi yapılan dizelerle başlar. "Bilgin şair" ve "Molla Sırat Hazretleri" denilerek Mehmet Akif'e bir gönderme yapar. Allah'ın kitabını okuduğunu, cami cami gezdiğini, Allah önünde iki kat olduğunu, hayalinde cennet yolu ve yüreğinde cehennem korkusu olduğunu belirtir. Ezan sesine âşık olduğunu, namaz kıldığını, oruç tuttuğunu söyler. Hepsini yapmış olmanın bir aldanış olduğunu belirtir:

"Çünkü telkinlere aldanmışım,  
Kandıgın şeylere hep kanmışım;  
Bilmeden, görmeden îman ettim.  
Sevdim Allah'ı da peygamberi de,  
O alay kaldı bugün hep geride  
Anladım çünkü hakikat başka

Başka yoldan varılırmış Hakk'a" (Uçman -Akay, 2007:443-446).

Şiirde kendisine anlatılan harikaların, mucizelerin doğru olmadığını söyler. Kabe'nin, tekbir sesinin, çan sesinin hepsinin bir boşluk; Şeytan'ın, Buda'nın, Ehrimen'in, Yezdan'ın düzmece olduğunu ifade eder. Kendisi için ne cennet ne de cehennem önemlidir.

Şair şiirin devamında da dini düşüncelerini açıkça ifade etmeye devam eder. Ayininin düşünüp yapmak, dininin insan gibi yaşamak, kitabının ise yeryüzü kitabı olduğunu söyleyerek İslam'ın bütün mukaddes değerleri yerine koyduğu unsurları açıklar. Dinde peygambere gerek olmadığını söyleyerek kendine göre gerçek dinin tanımını yapar. Şiirin sonunda "Sen ne dersin buna ey Molla Sırat!" diyerek bir soruyla şiirini bitirir.

### **VATANI KONULU ŞİİRLERİ**

Vatani konulu şiirleri kapsamında "Millet Şarkısı", "Vatan Şarkısı", "Hasan'ın Gazası", "Kitabe", "Asker Geçerken", "Kenan", "Kılıç" ve "Küçük Asker" şiirleri incelenmiştir.

"Millet Şarkısı" şiirinde Fikret, vatanın içinde bulunduğu durumdan duyduğu huzursuzluğu dile getirir. "Mübarek vatan" denilerek vatan kutsallaştırılır. İçinde bulunulan duruma çözüm bulunması gerektiği ifade edilir.

"Gel kardeşim annen sana muhtaç" ifadesi ile vatanın anneye benzetilmesi ile kutsallığı bir kat daha arttırılır. Sonraki dörtlükte uğranmış zulmün topu ve güllesi karşısına hakkın bükülmez kolu yerleştirilerek bir kıyaslama yapılır. "Her gecenin bir gündüzü vardır" ifadesi ile zor günlerden sonra feraha kavuşulacağı müjdesi verilir.

"Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdi?" sorusuyla başlayan dize oldukça vurucu iki dizeyle tamamlanır:

"İnsanlığı pâmâl eden alçaklığı yık, ez:

Billâh yaşamak yerde sürüklenmeye değmez" (Uçman -Akay, 2007:311-313).

Haksızlıklar ve çekilen sefaletler sonrasında devlet ve kanun eleştirisi yapılarak şiir tamamlanır:

"Devletse de kanûnsa da, artık yeter olsun;

Artık yeter olsun bu denî zulm ü cehalet..." (Uçman - Akay, 2007:311-313)

“Vatan Şarkısı” şiirinde vatanla ilgili düşüncelerini ilk dördlükten başlayarak yazar. “Osmanlıyız” diyerek birlik mesajı veren şair, istibdatın yıkılmış olmasından kaynaklanan mutluluğunu dile getirir. Her dördlükten sonra gelen iki dize tüm anlattıklarını bir kez daha vurgular:

“Can da sen, şan da sen, hepsi sensin yaşa;

Ey vatan, ey mübarek vatan, bin yaşa!” (Uçman - Akay, 2007:314-315).

İkinci dördlükte vatanın eşi benzeri olmadığını anlatırken toprağının cevher, suyunun kevser olduğunu, baharının da hiçbir zaman sonbahar olmadığını söyler. Tekrar eden iki dize ile şiirini sonlandırır.

“Hasan’ın Gazası” şiiri vatanını korumak amacıyla hayatını ortaya koyan yiğitleri anlatır ki şiirde aşağıdaki beyitler dikkat çeker:

“Evet yiğitler evet... Siz fedâ-yı nefis ediniz;

Vatan yolunda fedâ-yı hayât eden ölmez...

Kadınlar, ağlamayın, cenge her giden ölmez! (Uçman -Akay, 2007:40-48).

Hasan’ın tarlasında çalıştığı günlerde cenge gidecekler adlarını yazdırmışlardır fakat Hasan’ın durumdan geç haberi olur. Bu duruma içerlenen Hasan’ın ağzından dökülenler oldukça etkileyicidir:

“Ne sandılar beni, bir torba ot kadar cansız!

Köyün çocukları hep cenge gitsin oynaşarak

Kadın mıdır ki Hasan evde bekleyip yatacak?...”(Uçman -Akay, 2007:40-48).

Hasan’ın dağarcığını hazırlaması ve köyden uzaklaşması ile devam eden şiirde Hasan’a giderken yolda gördüğü her şey ona sevdiklerini hatırlatır ve gözyaşlarına mani olamaz. İlerleyen dizelerde Hasan’ın gidişi şöyle ifade edilir:

“Yüzünde şimdi bir ümîd-i münbasıt gülüyor;

Omuzda torbacığı, sağ elinde bir değnek

Hasan Çavuş gidiyor cenge türkü söyleyerek!...” (Uçman - Akay,2007:40-48)

Hasan’ın cenkle ilgili anlattıklarından sonra vuruluşu şiirde şöyle yer alır:

“Hasan bu hâle inanmazdı: Bir cılız kurşun

Demir vücûdunu sersin hazîz-i imale!

Bakıp bakıp yarasından akan dem-i âle” (Uçman -Akay, 2007:40-48).

Gazasının sonunda madalyalı bir gazi ünvanıyla köyüne dönen Hasan gururludur, köyüne dönüş yolunda kendisine verilecek selamları bekler. Şiirin sonu da selamla ilgili olarak bitirilir:

“Bu şanlı avdeti gûyâ selâmlıyor öteden

Değirmenin açılan kollarında bir şefkat

Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet” (Uçman -Akay, 2007:40-48).

“Kitabe” şiiri, Abide-i Hürriyet için yazılmıştır. Abide-i Hürriyet, 31 Mart Olayı’nın bastırılması, Meşrutiyet’in korunması için mücadele eden Hareket Ordusu’nda görevli

askerlerden şehit düşenlerin toprağa verildiği yerde yapılan anıttır. Osmanlı Devleti'nin ilk anıtı olup daha sonraları hayatını kaybeden İttihatçıların da istirahatgâhı olmuştur. Fikret'in bu konu çevresinde kaleme aldığı şiir, "Eğil hürmetle..." denilerek başlar ve istiklal için savaşan insanlara saygı ve özlem ifade eden cümlelerle devam eder. Vatanın durumu şöyle ifade edilir:

"Vatan bir lâne-i idbara dönmüş, titrer ağlarken

Koşanlar kurtaranlar şüphesiz şâyân-ı minnettir" (Uçman - Akay, 2007:320-321).

Dokunulmamış değerlerin hepsinin İttihatçıların eseri olduğunu söylerken "bu heyet" ifadesini kullanır:

"Bu heyet şanlı bir timsâlidir hürriyetin, takdîs!

Yaşar her ferd için takdîs-i hürriyet ibâdetdir" (Uçman - Akay, 2007:320-321).

"Asker Geçerken" şiirinde Fikret, askerlerin geçişinin kendisinde uyandırdığı görüntüyü tasvir etmiştir. Askerler ağırbaşlı ve şenlik havasında yol alırken görenlerin onlara verdikleri selam ve askerlerin özellikleri şiirde yer alır. En son kısımda askerlerin selamına ilişkin söylenenlerle şiir tamamlanır:

"Kalmaz gunûde geçtiği yerlerde hiss-i şân;

Bazan durur selâmına bir kışla nagehân

Bir seyf-i âmirâne parıldar-Selâm dur!" (Uçman -Akay, 2007: 320-321).

"Ken'an" şiirinde, Ken'an adında bir çocuğun hayatının bir kısmı hikâye gibi anlatılır. Annesiyle birlikte yaşayan, sıska ve aciz diye nitelendirilen titrek halleri ve eğri bacağıyla akranları tarafından hırpalanan çocuğun evveli anlatıldıktan sonra büyüdüğü söylenir. Ken'an'ın öncesi ve sonrası kıyaslanır ama farklılığa rağmen Ken'an'ın hayatında hiçbir değişiklik olmaz. Genç bir delikanlı olarak gittiği harpten gazi olarak dönüşünü anlatan dizelerle şiir tamamlanır:

"Harp oldu, bütün köydeki şühban-ı hamiyet

Serhadde şitâb eyledi... Ken'an da berâber

Bir gün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet

Bir fırka harâb eyledi... Ken'an da berâber

Ken'an köyüne yâreli dönmüş geliyordu,

Pîşinde bir âvâze-i şân yükseliyordu! (Uçman-Akay, 2007:38-39).

"Kılıç" şiirinde kılıç metaforu ile toplumsal birlik ön plana çıkarılır. Şiirin ilk kısmında kılıcın çekiç altında üretim aşamasında önemli bir nesne olmadığı ve niyamda durmakla ömrünü geçireceği söylenir. İkinci kısımda ise önem kazanan bir kılıcın bir milletin istiklali olduğu belirtilir:

"O çelik parçası bir gün ehemmiyet alır;

Koca bir kavmin olur hâris-i istiklali;

Koca bir memleketin ırzı, hayatı,malı,

Ona vabeste kalır" (Uçman-Akay, 2007:232-233).

En sonda kılıç ile gelen neşeli bir kurtuluş hissinden söz edilerek, kılıca yapılan övgü ile şiir tamamlanır:

'Kalbe şevkînla gelir, neşeli bir hiss-i felâh;  
Sana baktıkça fahûrane parıldar gözler,  
Sana ey seyf-i mücellâ, sana ey berk-i zafer,  
Sana ey şanlı silâh!" (Uçman-Akay, 2007:232-233)

"Küçük Asker" şiiri vatan savunmasıyla ilgilidir. Dörtlüklerle yazılmış şiirde tekrar eden iki dizelik bölüm şiirin temasını da ortaya koyar.

"Küçük asker, küçük asker!

Vatan senden hizmet ister" (Parlatır - Çetin, 2004:676-677).

Şiirde küçük askerin kahramanca ilerlediği, vatan için herkesin emek çekmesi gerektiği, gerekirse ölünebileceği ama vatan için asıl borcun yaşamak olduğu belirtilir. Askerlik belli bir yaşa gelince yapılan bir hizmet olduğu halde ifade edilenler küçük bir çocuk için söylenir:

"Mini mini omuzların

Taşıyacak yarın tüfek;

Tüfek değil, vatan yarın

O omuza yüklenecek..." (Parlatır- Çetin, 2004:676-677).

Şiirin sonunda küçük asker gıyabında bütün gençlere öğüt vardır:

"Küçük asker, dinle bunu:

Sakın boşa silâh atma;

Kılıcını, kurşunu

Haksızlığa karşı sakla..." (Parlatır-Çetin, 2004:676-677).

## **SONUÇ**

Tevfik Fikret'in şiirleri kendisinin mizacı, sosyal hayatı ve devrin iktidarının sanatçılar üzerinde bıraktığı etki neticesinde şekillenmiştir. Makalede konu edilen vatani şiirlerde Batılı şairlerden öykünme varken dinî şiirlerde ise dinî inancındaki eksen kayması hissedilir.

Dinî şiirlerinden "Sabah Ezanında", "Ramazan", "Sabah- İyd", "Köyün Mezarlığında", "Ramazan Sadakası", "Şehidlikte" ve "Buda" şiirleri dinî inancının izlerinin görüldüğü şiirlerdir. Bu şiirlerde gördüklerinin zihninde uyandırdığı yansımaları tablo halinde ifade eder. Hissiyâtını samimi olarak okuyucuya hissettirmeyen Fikret, yalnızca dinî argümanları kullanarak şiirlerini meydana getirir. Dinî inancın bulunduğu fakat farklı bir inancın anlatıldığı "Buda" şiirini makalede olduğu gibi ayrı şekilde değerlendirmek gerekir. Budizmin argümanlarını taşıyan şiir bu yönüyle diğer şiirlerden farklılık gösterir. Dinî inancın alışı edildiği ve inançtan krize doğru giden bir yönelimin görüldüğü şiirler ise "İnanmak İhtiyacı", "Târîh-i Kâdim", "Târîh-i Kâdime Zeyl"dir. "İnanmak İhtiyacı" inanç krizinin etkisiyle yazılmış bir şiirken "Târîh-i Kâdim" ve "Târîh-i Kâdime Zeyl" şiirinde inançsızlığı tamamen özümsemiş bir yapıyla karşılaşılır. Hatta bu şiirler Fikret ve Akif'in "zangoç-Molla Sırat" tartışmasının da temelini oluşturur.

Vatani şiirlerinde ise 1917 Yunan Savaşı'nın ve Batılı şairlerin etkileri görülmektedir. Bu etkiler neticesinde yazılan "Millet Şarkısı", "Vatan Şarkısı", "Hasan'ın Gazası", "Kitabe", "Asker Geçerken", "Ken'an", "Kılıç", "Küçük Asker" şiirlerinde birlik ve beraberlik duygusu hissettirilir ve "vatan" kavramının önemi vurgulanır. Dinî şiirleri ile vatanî şiirleri dil açısından kıyaslandığında vatani şiirlerin daha sade dille yazıldığı söylenir.

Makalede konu edilen şiirleri dışında -başka temalarda yazılanlarda dahil- hayata karşı görüşlerini çekinmeden ifade eden Fikret, kullandığı üslûbunu da zaman içinde geliştirir. Çeşitli temalar ve etkili anlatım gücüyle yazdığı şiirler değerlendirildiğinde Fikret'in hem dönemine hem de Türk edebiyatına damgasını vurmuş bir şair olduğu kabul edilir.

#### **KAYNAKÇA**

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2004), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

ERSOY, Mehmet Akif, (2007), Safahat, Elips Kitap, 1. Baskı, Ankara.

KANTER, M. Fatih, (2015), "Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kimlik İnşası, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:11, Tevfik Fikret Özel Sayısı, s.273-281.

KAPLAN, Mehmet, (2014), Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser, Dergah Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Seval, (2002), "Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Renk Belirten Kelimelerin Kullanılması Üzerine Bir İnceleme ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

UÇMAN Abdullah -AKAY Hasan, (2007), Rübâb-ı Şikeste, Çağrı Yayınları, İstanbul.

ULUDAĞ, Mehmet Emin, (2013), " Düş Kırıklığı Bağlamında Tevfik Fikret ve Vatan", Turkish Studies, Ankara, p.2685-2695

PARLATIR İsmail - ÇETİN Nurullah, (2004), Tevfik Fikret Bütün Şiirleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

## **AYŞE KULİN'İN KÖPRÜ ROMANINDA HALK BİLİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ**

Gökçe UYGUN<sup>1</sup>

### **Öz**

Toplum ve edebiyat birbirinden ayrılmayan bir bütündür. Hiçbir yazınsal eser toplumsal ve sosyolojik olaylardan ayrı düşünülemez. Her edebi eser, içinde devrinin izlerini ve sorunlarını yansıtır. Bu bağlamda romanlarda halk bilimsel izler de kaçınılmaz olacaktır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada da biyografik eserleriyle dikkat çeken yazar, Ayşe Kulin'in Köprü romanını, gerçek kimliklerin ışığında, doğu bölgesindeki coğrafi şartların, mezhepsel ve etnik kimlik farklılıklarının, insanlar üzerindeki etkileri; inanışlar, gelenek görenek ve yaşayış biçimi bağlamında Halk Bilimsel açıdan irdelenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda pek çok Halk Bilimi unsuruna rastlanmış ve daha çok inanmalar ile ilgili unsurlar yer almıştır. Bunun yanı sıra bölgenin mimarisi, yemek özellikleri, giyim tarzları ve yöresel danslar, Halk Bilimi unsurları açısından zenginlik arz etmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ayşe Kulin, Halk Bilimi, Köprü, Roman, Gelenek.

## **THE INVESTIGATION OF ELEMENTS OF FOLKLORE IN AYŞE KULİN'S NOVEL "THE BRIDGE"**

### **Abstract**

Society and literature is an inseparable whole from one another. None of literary works can be separated from social and sociological events. Every literary work reflects traces of age and problematic. In this respect folklore traces in the novel will be inevitable. In this study we have done, it has been tried to explain sectarian, and ethnic identity differences in their effects on humans being semitized in terms of folklore in the light of real identities, geographical conditions of the eastern region, in respect of beliefs, tradition, custom and life style, in the novel of author Ayşe Kulin who drawing attention with her biographical works. Folklore elements not found on many more in this direction and believe took place elements related. As well as the architecture of the region, features food, clothing styles and regional dances, folklore is rich in elements of supply.

**Key Words:** Ayşe Kulin, Folklore, "The Bridge", Novel, Tradition

### **GİRİŞ**

Ayşe Kulin'in eserleri üzerine daha önce çeşitli çalışmalar yapılır. Bunlardan Köprü romanını kapsayan çalışma tematik açıdan inceleme şeklindedir. Fakat Ayşe Kulin romanlarında halk bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Bu doğrultuda da Köprü romanı Halk bilimsel açıdan değerlendirilip, bulunan halk unsurları ana başlıklar ve bu başlıkları kapsayan alt başlıklar şeklinde verilerek açıklanmıştır. Öncelikle bulunan halk unsurunun ne olduğu hakkında bilgi verilip romandan örneklerle irdelenir.

Ayşe Kulin, 1941 yılında Boşnak asıllı bir baba ve Çerkez asıllı bir annenin tek çocuğu olarak dünyaya gelir. Amerikan Kız Koleji Edebiyat bölümünü bitirir. Çeşitli gazete ve dergilerde editör ve muhabir olarak çalışmaya başlar. Uzun yıllar televizyon, reklam ve sinema filmlerinde sahne yapımcısı, sanat yönetmeni ve senarist olarak görev yaptıktan sonra 1984 de yayınlanan Güneşe Dön Yüzünü adlı ilk öykü kitabındaki Gülizar öyküsü, kendisi tarafından senaryolaştırılarak film haline getirilir.

1997'de yayınlanan Adı Aylın adlı biyografik romanı ile İstanbul İletişim Fakültesi tarafından yılın yazarı seçilir. 2000'de yine bir biyografik roman olan Füreyya yayınlanır ve 2001 de yayınlanan Köprü isimli romanı ile Doğu illerimizde yaşanan dramın

<sup>1</sup> Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans  
gokceuygun1907@hotmail.com



kökenlerini ve Cumhuriyet tarihi içindeki sebeplerini ele alır. 2002 yılında Nefes Nefese adlı romanı ile ikinci dünya savaşı sırasında yüzlerce Yahudi'yi soykırımdan kurtaran Türk diplomatlarının kahramanlık öyküsünü bir aşk hikâyesi ile birleştirerek işler. Ayşe Kulin; 15 kitabı yayınlanmış olarak Türkiye'de ve bütün dünyada okunulan bir yazardır. Son çıkan Bir Gün adlı romanında iki kadının bir araya gelmesiyle başlayan kitabın hemen girişte, farklı şartlarda yetişmiş kahramanların, Kürt sorununa bakışını ortaya koyuyor. Ayşe Kulin 74 yaşında olup İstanbul'da yaşamaktadır.

Anadolu da yaşanan trajik bir yaşam öyküsünü konu alan roman, Erzincan dolaylarında, Fırat nehri üzerinde inşa edilen bir köprünün, bu köprüyü yaptırabilmek için çırpınan bir bürokratin ve yöre insanının öyküsünü konu edinir.

Roman kurgusu şu şekildedir: Bayram ve eşi bir bebek beklerler. Doğum zamanı geldiğinde Bayram, karısını hastaneye götürecektir. Fakat Fırat nehri buna engel olmaktadır. Karşı tarafa geçebilmek için köprü olmadığından eşi oracıkta doğurmak durumunda kalır. Fakat karısı bu acıya dayanamaz ve kan kaybından yaşamını yitirir. Bayram çocuğu alarak doğru Valinin yanına gider ve olayı ona iletir. Vali çözüm olarak o bölgede yeni doğum yapmış bir kadın arar. Sütanne bulmak için yardımcı olur. Vali o günden sonra bu olaya yakınlaşır ve köprüyü yaptırabilmek için girişimlerde bulunur. Köprüyü, Erzincan'ın da dışında yabancı bir mühendise yaptırmak ister. Bunun için Gürcistanlı baba ve oğul mühendislerle görüşmelere başlar. Gürcü mühendisler köprüyü yapabileceklerini söyleyerek Gürcistan'a geçerler; fakat bir daha geri dönmezler. Bunun üzerine vali Ankara'dan bir mühendisle görüşmeye başlar. Mühendisler Erzincan'a gelerek köprünün yerini görüp birkaç inceleme yaparak köprüyü yapabileceklerini söylerler. Mühendisler Ankara'ya dönerek gerekli çalışmalara başlar ve bir grup oluştururlar. Yaklaşık bir hafta süren çalışmadan sonra köprü Erzincan'da değil de Ankara'da yapılarak tırlarla Erzincan'a getirilecektir. Vali buna şaşırır. Fakat mühendislere güvenmek zorundadır. Valinin etrafındakiler buna bir türlü inanmazlar. Vali onlara aldirmayarak gerekli parayı yöre zenginlerinden sağlamaya çalışır. Yaklaşık bir ay sonra ilk grup Erzincan'a giderek köprü ayaklarını dikmeye gelirler. Daha çalışmanın ikinci gününde gerçekleşen eşkıya baskınıyla personel Ankara'ya kaçır. Öksüz'e bakan Elmas ile Mevlut kaçarak evlendiklerinden dolayı ailesine yakalanmaktan korkarlar. Mevlut, İstanbul'daki asker arkadaşını ayarlayarak İstanbul'a gitmeyi düşünür. Vali gerekli gıdasal yardımı Öksüz'e bakan aileye sağlar fakat onlar yakalanmaktan korktukları için şehirden ayrılmak isterler. Tam ayrılmayı düşündükleri sıralarda eşkıya köyü basıp her yeri ateşe verir ve Mevlut de dâhil pek çok erkeği kurşuna dikerler. Elmas'ın öz oğlunu öldürürler. Elmas'ın eşkıya olan kardeşi de kendi yeğeni sandığı Öksüz'ü alıp bir ağacın dalına saklar. Olaylar durulup failer yakalandıktan sonra mühendisler köprünün yapımını tamamlayıp, tırlarla Erzincan'a yola çıkarlar. Mühendisler ve vali bir araya gelerek köprünün montajı hakkında konuşurlar. Köprünün kıyıdaki ilk ayağı oturtulur. Diğer ucunu ise karşıya geçirmek için, Feribottan tahta güvertesine köprünün diğer ayağı oturtulur. Yalnız bir sorun çıkar. Daha yolun yarısında feribot bozularak çalışmalar aksar. Bu da halkta tedirginlik yaratır. Bir sonraki gün arıza giderilerek yoğun bir çalışma sonucu köprü tamamlanır. Bu arada Bayram Elmas'ı nikâhına alır, ona sahip çıkar. Köprünün yapılması için vesile olan Bayram, Öksüz ve vali köprüde ufka bakar ve roman biter.

### **AYŞE KULİN'İN KÖPRÜ ROMANINDAKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI**

Ayşe Kulin'in Köprü romanındaki halk bilimi unsurları incelenmeden önce halk, halk kültürü ve halk bilimi kavramının açıklanmasında fayda var.

Halk, ortak faktörü paylaşan insan grubunu ifade eder. Metin Ekici'nin yaptığı tanıma göre ise: "Halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bir ürünü kendisine ait kabul eden bireylerden oluşan topluluktur" (Ekici, 2007:8). Halk kültürü ise Umay Günay'ın tanımına göre: "Halk arasında mayalanmış, halkın kültür yapısını belirleyen yaşadığı toplumun dokusudur. Halk kültürü, toplumsal yaşamda uyum sağlayıcı birlikteliği, pekiştirici, dayanışmayı artırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üstlenir. Halkın kendi kültürü ile yabancılaşmasını önler. Halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır. Halk kültürü, her uygarlığın yaratıcısı olan insanların kimlik ve kişiliğinin temel belirleyicisidir" (Günay, 1999: 24).

Halk bilimi de doğumdan ölüme kadar insan yaşantısında yer alan, maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, sınıflandıran ve değerlendiren bilim dalıdır.

## **MANZUM ÜRÜNLER**

### **1. Türkü**

Türkü terimi, konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun, ezgi ile yaratılan pek çok manzumeyi içine alabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türülüler, belli bir nazım biçimine sahip olmayan hece ölçüsüyle meydana getiriliş anonim ürünlerdir. Türkü metinleri Boratav'ın ifadesiyle; bölge ve konularına has özellikler ya da ezgi ve sözlerin çeşitlenmesine göre şarkı, deyiş, deme, hava gibi başka isimlerle adlandırılmışlardır (Boratav, 1988: 150).

Ayşe Kulin'in Köprü romanında türkü üç yerde geçmektedir. Bunlarda ilki roman henüz başlamadan Âşık Reyhani'nin bir dördlüğüdür.

Erzincan'a vardınız mı?

Yol gitmeyen garip köyler,

Hallerini gördünüz mü?

Ankara'da duran beyler, (Köprü s. 2)

Gürcü mühendislerle köprü yapımı için anlaşmaya varıldıktan sonra, bölgeyi onlara gezdirmek, örf ve adetlerini tanıtmak amacıyla yemeğe götürdükleri gün müzisyenlerin çaldığı söylediği türküdür.

Gurbet elde hasta düştüm yatırın

Sağıma soluma yastık getirin

Bu dereler benim derdim onarmaz

Deryası bol olan yere götürün (Köprü s. 81)

Türkü söylemek yerine yöresel bir söylemle türkü çağırmak şeklinde bir kullanım söz konusudur. Anadolu'nun bazı yörelerinde çağırmak fiili türkü ile birlikte kullanılıncaya söylemek anlamlarına gelmektedir. Romanda üçüncü kez bir türkü daha geçmektedir. Buda Bayram'ın Elmas'ı hastane ziyaretinden sonra ondan hoşlanmaya başlamasından sonra yer alır.

Kurban olam gözlerinin mestine

Kalk gidelim çayır çimen üstüne

Tut kolumdan al destimi destine

İkimize derman gele can gele (Köprü s.195)

## 2. Ağıt

Türkü sınıflandırmaları içinde gösterilen fakat bir araştırma geleneği olarak ayrı başlık altında incelenen ağıt, ölen kişilerin ardından duyulan acıyı, üzüntüyü dile getirmek için söylenen şiirlerdir. Ağıt yakmak Türklere çok eski bir gelenektir. Gelenek içerisinde profesyonel ağıtçılar da yer almaktadır. Romanda ağıt örneği yoktur fakat cümle içerisinde terimsel olarak türün adı geçer.

- “Böyle inat edip yemezsen aşını, büsbütün güçten düşeceksin. Bana başında diz çöktürüp ağıtlar yaktırma beyim” diye yalvarıyordu kadın (Köprü s. 140).
- Kadın hiç durmaksızın konuşuyordu, gözlerinden yaşlar akarak. Ara sıra ağıt yakıyor, dizlerini dövüyor sonra tekrar anlatmaya başlıyordu (Köprü s. 150).

## 3. Ninni

Annelerin bebekleri sakinleştirmek ve uyutmak için söyledikleri ezgili manzumelerdir. Ninni söyleyen kadın ya hazır şiir örneklerinden istifade eder ya da doğaçlama yoluna başvurur. Ninnilerde kadınların kendilerini ve çocuklarını üzen durumlardan serzenişte bulduklarına da rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmut’un Divanı Lügat-it Türk’ünde ninniye, “balubalu” adıyla rastlarız. Romanda ninni örneği bulunmamakla beraber terim olarak adı geçer.

- Elmas çocuğun üzerine kapanıp sallanmaya başlamıştı. İnce bir mırıltıyla bir ninni söylüyordu (Köprü s. 189).

## KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

### 1. Atasözleri

Atasözleri, Şükrü Elçin tarafından “nazım, nesir, her iki şekil ile eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetişecek gençlere aktaran sözler” ( Elçin, 1986: 626) diye tanımlar.

Tanımdan da anlaşılacağı gibi atasözleri: Bir milletin atalarının uzun bir süreçteki deneyimlerinin sonucu oluşturdukları temel yargılarını genel-geçer kural olarak ilkeleştiren, toplum tarafından da benimsenerek gelenekselleştirilen kalıp sözlerdir. Roman da kalıp sözler oldukça sık kullanılmıştır. Anadolu’da insanlar bir durum karşısında karşılaştıkları sıkıntıyı ya da herhangi bir olayı sıkça atasözleriyle tarif etme yoluna gitmişlerdir.

- Sel gider kum kalır. Etme, eyleme karışma bu kavgaya. Otur oturduğun yerde (Köprü s. 142).
- “Ömrün vefa edey emme, veze veze gonişiiirsin, sen de bu çene vargene, acep valiliğün vefa edey mi?” Diye söylendi kendi kendine (Köprü s. 58).

### 2. Deyim

Bir kavramı ya da bir durumu daha güçlü ve etkili şekilde ve herkesin anlayabileceği kalıplarla özetlemek amacıyla kurulmuş söz öbeklerine “deyim” denir. Şükrü Elçin’in ifadesiyle deyim: “Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir” (Elçin, 1986: 642) Elçin deyimleri 4 grup halinde incelemiş ve

bölgeye göre de farklı kullanımlarını ortaya koyar. Romana da baktığımız da bölgesel, yöresel ağızla ifade edilen deyimlere rastlarız.

Buza kesmiş kentin sokaklarını koşarak geçen köylü, göğsüne bastırıldığı yüküyle şimşek gibi daldı taş binanın kapısından (Köprü s. 4).

- Herkes susup kulak kesildi (Köprü s. 6).
- Bana sorarsanız akıntıya kürek çekiyorlar. Her seferinde işe şeytan karışıyor (Köprü s.43).
- Köprü umutları bir kez daha yeşermişti (Köprü s. 56).
- Uçarcasına koştuğu yolda tersyüzü yürürken, omuzları çökük boynubüküktü Bayram'ın (Köprü s. 98).
- Senin de bu çorbada duzun olmasın mı arkadaşım?" demişti (Köprü s. 201).

### 3. Alkışlar

Türk sözlü edebiyatının en yaygın fakat en az ele alınıp incelenen örneklerindedir. Alkış, dua anlamına gelip iyi dileği ve güzel olanı isteme, çağırma anlamlarına gelmektedir. Romanda köprü yapımı için hevesli ve istekli olan, fakir ve umutlarını yitirmeyen yöre insanları alkışları sıkça kullanırlar.

- "amaniiiiin," diye çöktü Hacer kapı dibine. " amaniiiiiin, bir bu bela eksikti başımızda. Sen bizi koru Allahım. Sen bizi koru!
- Sabaha kadar gözünü kırpmadan yattı döşeğinde, bildiği tüm dedelere, yatırları bildiği tüm duaları okudu yalvardı oğlunu korumaları için (Köprü s.39) .
- Yatağına yanaşan Halit'i alnından öpmüş, bir dua okuyup üstüne üflemiş, istavroz çıkartmış ve " Melekler korusun seni, oğlum," demişti, " madem Zilan'ın koruyamıyor, melekler korusun seni" (Köprü s. 143).

Alıntılarda görüldüğü gibi romanın çok sesli yapısından dolayı dua, İslamiyet'teki şekliyle olduğu kadar, Hristiyanlıkla ilgili olarak da haç çıkarma şekliyle karşımıza çıkar. Bunun yanında duanın geçtiği bölümler Alevi-Bektaşî inancına mensup kişilerin anlatıldığı bölümlerde, yatırlar ve dedelerden yardım dileme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

### 4. Kargışlar

Kargışlar, alkışların olumsuz anlamını ifade eder. Dualarda kötü dileği dolayısıyla kötüyü, çirkini ve öfkeyi yansıtan beddualardır. Mağdur olma, haksızlığa uğrama, zulüm karısında elinden bir şeyin gelmediği zamanlarda belayı ve cezayı Tanrı'dan dilemedir. Romanda dualarla karşılaştığımız ölçüde beddualarla da karşılaşırız. Ayşe Kulin, bedduaları ifade ederken yöresel söylemiyle aktararak halk unsurlarını fazlaca kullanmıştır.

- " Ben sana bunu ödeteceğim Hurşit!" diye bağırmıştı Salih arkasından, kırılmış dişi avucunda, " Ahdım olsun bunu ödeteceğim sana, ocağı dağılası!" (Köprü s. 36).
- "Ocağı sönesice, ayağı gırıla da gidemiye," diye beddua üstüne beddua ediyordu. Nereden bulacaktı bir başka emzikli karı şimdi? ( Köprü s. 98).
- Yediği içtiği dizlerine durasica Halit, isyana katılacakmış, nasıl diyecekti? ( Köprü s. 141).

Örneklerde de görüldüğü gibi beddualarda daha çok ocağı dağılası, ocağı sönesice gibi ocakla ilgili kötü dilekler yaygındır. Türklerde ve Anadolu'da yaşayan diğer milletlerin inanç sistemlerinde aile kavramı oldukça değerli ve kıymetlidir. Dolayısıyla bir insana

kötü dilekte bulunurken onun mahrum kalması istenen şey yine ailesiyle ilintilidir. Karşı tarafın ailesinin dağılıp yok olmasına yönelik beddualar bu nedenle yaygındır.

## 5. Yemin

Dini bir terim olarak yemin, ant içenin bir işi yapma veya yapmama konusundaki azmini güçlendiren bir akitten ibarettir.

- “ Ey güzel insanlar,” demişti vali içinden, “ahdım olsun ki, geçit vermeyen bu dağdan aşıracağım sizleri” (Köprü s. 71).
- 3.6. Hitaplar
- Yazılı veya yazısız karşıdaki birine seslenme şekline hitap denir. Köprü romanında karşılıklı diyalog bölümlerinde hitap örneklerine rastlarız.
- “Yahu birader! ” dedi vali, “ şu bizim Başpınar Köprüsü’nün ne biçim kaderi varmış” (Köprü s. 43).

## ÂŞIK TARZI TÜRK HALK EDEBİYATI

### 1. Destan

Yunanca “epos”, “epope” terimlerinden gelen destan, Türkçe ’de sözlü halk edebiyatı ürünlerinden olup kahramanlık anlatıları anlamına gelmektedir. Şükrü Elçin destanı; “Destan bir boy, ulus veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. “ şeklinde tanımlamaktadır (Elçin, 1986 s.72). Destan türü diğer Türk lehçelerinde dastan, epos, cır, comok, alıptığ nımah gibi terimlerle isimlendirilmektedir.

Romanda köprünün yapımı ve yöre halkının ulaşımına kavuşması Ergenekon Destanı ile özdeşleştirilerek köprüye kavuşma hadisesi de bu destana benzetilmiştir. Bu köprü yapılırsa sanki ikinci Ergenekon olacaktır.

- Taş yolla, sarp kayaları aşım hapsedildikleri dağ yamacından fıskıracak, sonra da köprüden geçip Erzincan’a ve Ankara’ya ulaşacaklardı. Ergenekon’dan başka bir çıkış olacaktı bu! Türkün doğa ile zaman ile mücadelesini simgeleyecekti bir kez daha (Köprü s. 61).
- Şimdi burada, önünde kotarılması gereken bir başka iş duruyordu, Ergenekon’dan çıkış! Kemaliyeliler dağları aşarak, düşlerindeki köprüden geçerek hapsedildikleri yöreden çıkıp, dünyayla kucaklaşmak istiyorlardı ( Köprü s. 71).

Ergenekon Destanı, Türklerin demir dağı eriterek Ergenekon’dan çıkışlarını anlatan ünlü bir destandır. Romanda da köprü ikinci kez dağı delerek zoru başarmanın simgesi olmuştur.

## HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLER İLE İLGİLİ UNSURLAR

### 1. Doğum

Romanda doğum hadisesi terimsel olarak yer almakla birlikte halk unsuru olarak göbek kesme ritüeli görülür. Olay örgüsünde köprünün yapılmasına vesile olan bir doğum gerçekleşir. Doğum esnasında, karşıya geçecek bir köprünün olmayışı ve Öksüz’ün annesinin araç ararken doğum esnasında can vermesi ve bunun sonucunda babanın bebeğin göbeğini kesmek zorunda oluşu yer alır.

- Bayram Güllü 'nün, doğumu birkaç kadının yardımıyla yapamayacağını anladığında, taş arabasını öküze koşmuş, suyun kenarına getirmişti karısını (Köprü s. 7).
- Yerden kapıldığı taş parçasıyla kesti kopardı bebeği sona bağlayan kordonu. Köylü kısmı ineğini, koyununu, köpeğini kendi doğurturdu. Bayram hiç hayvan doğurtmamıştı gerçi ama ne tuhaf, biliyordu ne yapması gerektiğini (Köprü s. 9).

## 2. Evlenme

Köprü romanının olay örgüsü düşünüldüğünde, etnik kavimlerin çeşitliliği ile beraber mezhepsel farklılıklarda romanda yer alır. Romanda Alevi ve Sünni ailelerin birbirinden kız alıp vermeme durumları dolayısıyla, evlenme hadisesi kız kaçırma şeklinde gerçekleşir. Bunun dışında evlenmenin gerekleri olan örf, adet ve gelenek çerçevesine rastlanılmamıştır.

## 3. Ölüm

Romanda ölüm hadisesi ile ilgili ölüleri gömme ritüeli ve mezar kazma unsurları yer alır.

- Ne diyecekti karısına, cesetleri kendi ellerimizle gömdük, yaşadıklarım gözümün önünden gitmiyor mu diyecekti? ...Başpınar' da kimseler kalmamış, herkes çekip gitmişti, onca cesedi gömdürecek adam bulamadık, mezarları bile kendimiz kazdık mı diyecekti (Köprü s. 125,126).

## **İNANMALAR İLE İLGİLİ UNSURLAR**

### 1. Uğur ve Uğursuzluk ile İlgili İnanmalar

Türk halkbilimindeki sözlü gelenekler içerisinde, insanları etkileyen, inançlarla yakından bağlantılı olan, olağanüstü özellikler taşıdığı kabul edilen, ancak ne oldukları tam bilinmeyen varlıklarla ilgili anlatılar vardır. Bunlar her zaman bir varlık olmayıp, uğurlu ve uğursuz kabul edilen fiiller ve söylemler de olabilmektedir. Yine bu anlatıların değerlendirilmesi ve bilinmesi insanların inanç sistemlerini anlamaya, onların hangi düşünce ortamında yaşadığını bilmeye ve tanımaya hizmet eder. Bu inanışlar bölgelere göre farklı adlandırmalarla, farklı şekillerde olabilmektedir. Bu bağlamda romanda da karşımıza uğursuzluk ile ilgili olarak, başkasına ecel dilediğinde bulunma uğursuzluğu karşımıza çıkmaktadır.

- Hurşit, Mevlut'un Şırnak'a gideceğini öğrendiğinde bir kez daha "bitti bu iş" demişti. "Şırnak'ta kim öle kim kala... hayırlısıyanan..."

"Kimseye ecel dileme," demişti, olacakları bilmiş gibi Hacer, "uğursuzluk getirir" (Köprü s.27).

Romanın inançlar bağlamıyla örülü kurgusu aslında teker teker işlemektedir. Uğursuzluk getirdiği düşünülen bu söylem, romanın ilerleyen bölümlerinde kendilerine dönecek ve baba kendi oğlunu yitirecektir.

### 2. Kutsal Yerler

Türk halkbiliminde inanışlar içerisinde yer alan ve yaygın bir inanış olan kutsal yerler, oldukça önemlidir. Evliyalar kültürle birlikte, özellikle Alevi Bektaşî inançlarının yer aldığı bölgelerde mezarlar, yatırlar ve Evliyaları ziyaret, ibadet olarak değerlendirilir. Kutsal kabul edilen bu yerlerden alınan taş, toprak, su gibi nesnelere dokunmak, su içmek, üzerine dökmek ritüelleriyle psikolojik arınma ve şifa bulunduğu inanılır

Ayşe Kulin'in Köprü romanında Alevilik inancı fazlaca işlenmiş ve bu inanca dair tüm ritüel ve inanışlar romanda sık olarak işlenmiştir. Alevî tekke ziyareti, hacca alternatif teşkil edecek bir şekilde anlamlandırılmıştır. Bu ziyaret, Hacı Bektaş Tekkesinin diğer tekkelere hâkimiyet kurması doğrultusunda, Hacı Bektaş Tekkesi Ziyareti etrafında sistemleşmiştir (Üçer, 2005: 182).

Bunun dışında anlam teşkil eden diğer türbe ve ziyaret yerleri de mevcuttur ve buralara gitmek ibadet yerine geçer.

- Hıdır Sultan'da tövbe edeceğim Mevlut. İçimi dökeceğim, anlatacağım, ağlayacağım. Sultanın sandukasına yüz sürüp af isteyeceğim."

"Oraya kadar gidilir mi? Dua etmek istiyorsan köyün camii ne güne duruyor?"

"Aynı şey değil. Sen anlamazsın, bizde düşkünlerin tövbe için gittikleri birkaç yer vardır. Bana en yakın yer orası. Buralardan kalkıp gittik miydi, bir daha tövbeye fırsatım kalmaz, içime dert olur, Mevlut." (Köprü s.109)

Aleviler, kendi âdetlerini korumak amacıyla olmazsa olmaz kurallar koymuşlardır. Bu kuralların en önemli amacı hak ve adaleti korumaktır. Suç işleyenlere ceza verilmiş ve bu cezaya da "düşkünlük" denilmiştir. Düşkünlük; yola boyun eğmeyip kendi kurallarını geçerli sayarak, pirin dediklerine uymayana kendi dedesi tarafından verilen cezadır. Pir, "Düşkünsün." der ve bu kişi toplum içinde toplumla yaşantısını sürdürür fakat ceme gelemmez. Hak lokması yapılacak konularda Seydullahı alınmaz, yani katkıda bulunamaz. Kendi isteği olursa kısa sürede düşkünlükten kalkar (Özbilgin, 2011: 412).

### 3. Al Basması ile İlgili İnanmalar

Al basması; "Al, al karısı, al anası, al kızı, al basması, al arvadı, alacama, albıs, almış" gibi adlarla anılan, hemen hemen bütün Türk dünyasında görülen olağanüstü varlıklardan biridir (Acıpayamlı 1974: 80). Şamanizm'deki al ruhunun günümüzdeki temsilcisi sayılmaktadır. Albastı'nın en çok lohusalara ve bebeklere düşman olduğuna, lohusanın ciğerini sökerek suya attığına veya yediğine, bu yüzden elinde ciğer bulunan bir kadın görülürse hemen yakalanması ve üzerine iğne, çuvaldız gibi bir metal parçası takılması veya zift dökülmesi gerektiğine inanılır (Şakir 1939: 32).

- "Sevdiğiymiş! Boyu devrilesice Mevlut, başka kız bulamadı baştan çıkaracak," demişti Hacer, "Gözü kör olmayasica kız, zaten sen doğduğunda seni Al karısı yoklamıştı. Bekler dururdum ne zaman çıkacak oyunu diye. Al sana işte! Kötülüğünü yapmak için boyuma ermeni beklermiş (Köprü s.25).
- Yarından tezi yok Zelo anaya gideceğim. Bunak da olsa öğretse, öğretse o öğretir bana bu beladan kurtulmayı. Çuvaldızı saplayacaksın omuz başına diye duymuştum. Ancak öyle yok olurmuş(Köprü s.26).
- ... al karısını kızdırmaya gelmez ocağınızı dağıtır dedilerdi. Bu yaratıklar atlara, davarlara ve kız çocuklarına musallat olurmuş. Doğduğunun ilk gecesinde kırmızı kurdelen yoktu da ondan...(Köprü s.25).

Romandaki alıntılardan da görüldüğü üzere al karısına metal batırmak, al basmasını önlemek için kırmızı kurdele takmak gibi al basmasını yok edici unsurlarda verilmiştir.

### 4. Nazar

Türk inanış sistemleri içinde en yaygın olan kavram nazar kavramıdır. Türkiye coğrafyasında hemen hemen her bölgede bu inanışa yaygınlıkla rastlanır.

Göz değme gibi adlarla da isimlendirilen nazar, gözü keskin birisinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir kimsenin karşısındaki hakkında güzel sözler söylemesi sonucu o kişide meydana gelen fiziki değişikliktir. İnsanlara, hayvanlara ve eşyalara nazar değer ve inanışa göre renkli gözlü insanların gözü keskindir. Gerek dini anlamda gerekse bilimsel anlamda nazarı önleyici olduğu düşünülen ritüeller ve nesnelere mevcuttur. İşin bilim kısmı nazar boncuğu adını verdiğimiz mavi renkli taşın, kötü sinyalleri önleyici olduğu düşüncesidir. Dini anlamda da Kur'anı Kerim de nazara karşı ayetler yer almaktadır. Halk arasında da nazara karşı çeşitli okuyup üfleme, kurşun dökme adetleri mevcuttur.

- Vali kayanın ucuna kuş gibi tünemiş kıpırdamadan duruyordu hâlâ. Nazara inanmazdı ama şu iki büküm olmuş haliyle, sanki kötü nazarlara karşı hedef küçültmek ister gibi bir hali vardı (Köprü s. 222).

Romanda valinin köprünün direklerle yerleştirilmeden önce nazar değmesine karşı aldığı önlemleri görürüz. Çok çeşitli şekillerde nazarı önleyici olduğu düşünülen ritüellerden bir tanesi de kıpırdamadan diz çökmek olarak Köprü romanında karşımıza çıkar.

### **HALK MUTFAĞI İLE İLGİLİ UNSURLAR**

#### **1. Belirli Günlerde Yapılan Yemekler**

Anadolu'nun coğrafi özelliği düşünüldüğünde, her yörenin kendi coğrafyasına has yiyecek, içecek kültürü oluşmuştur. Romanda olay örgüsü Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde geçmektedir ve yörenin yemek kültürüne dair izler yer alır.

- "Bu sofrayı bence Faik Bey'in damında kuralım, daha uygun düşer," dedi Şerafettin Bey, " ben hemen eve koşar, bizim hanıma haber veririm, keşkek yetiştiremez ama tepsi böreği, çökelek piyazı hazırlar. Vali bir de bizimkinin çilbırını pek sever (Köprü s.78).
- Sofrada peynir ve zeytin çeşitlerinin, yoğurdun, mevsim meyvelerinin yanı sıra, lök ve tutuni gibi ceviz ve dutla, zülbiye gibi kaymak ve balla hazırlanan yöresel tadımlıklar da vardı (Köprü s. 80).

### **AKRABALIK ADLARIYLA İLGİLİ UNSURLAR**

#### **1. Musahiplik**

Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli kurumlarından biri musahipliktir. Bu uygulamanın kökeni Kırklar Cemine, Medine kardeşlik anlaşmasına (muahede) ya da Gadir Hum hadisesine dayandırılmakla birlikte özünü Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında gerçekleştirilen kardeşlik meydana getirmektedir. İki talibin yolun kurallarına uyacaklarına dair söz vermeleri ve bunu hayatlarının sonuna kadar uygulamaları şeklinde kabul edilen musahipliğin dinî, iktisadî, sosyal ve ahlaki olmak üzere kendine özgü kuralları vardır. Bu çerçevede musahip olacak iki talibin, birbirlerini çok iyi tanımaları, aynı toplumda yaşamaları, aynı dili konuşmaları, toplumsal statü açısından denk ve birbirlerine karşı yardımsever olmaları, aralarında kan bağının bulunmaması, çocukları arasında evliliğin yasak kabul edilmesi gibi pek çok kural söz konusudur (Bulut, 2013:101).

- "Kız inatlaşıp durma boşuna. Biz gözümüzü kapadık mıydı babanla, bir musahibin bile olmayacak. Can yoldaşsız kalınır mı bu dünyada, el kapılarında yapayalnız... dönüşün de olmayacak ne yazık. Etrafın genç adamlarla dolu, değer mi düşkün olmaya, a kızım..." (Köprü s.24).



Görüldüğü gibi, ailesinin istemediği evliliği yapacak olan Elmas, Alevi inancına mensup birisiyle evlenmeyeceği için Musahip'siz kalacak ve düşkün sayılacaktır. Alevilerde bu kavramlar oldukça önemlidir. Çevre faktörünün etik değerleri yönlendirdiğini göz önüne alacak olursak, bu inanışın içerisinde de musahipsizlik ve düşkünlük, yol erkânı gereği dışlanma ve ötelenme yaptırımlarına maruz bırakır. Ayşe Kulin de romanın olay örgüsü boyunca, bu yaptırımı kabullenemeyen ailenin çırpınısını başarılı şekilde gözler önüne serer.

## **GİYİM KUŞAM VE SÜSLENME İLE İLGİLİ UNSURLAR**

### **1. Erkek Giyimi**

Halk bilimi açısından bir bölge ele alındığında bunun içine pek çok malzemeyi dâhil edebiliriz. Bunlardan biri de yöreye ait kıyafet şeklidir. Romana bakıldığında folklorik bir unsur olarak karşımıza halay çeken erkeklerin giydiği şalvar, folklorik kıyafet özelliği taşır.

- Gürcüler, siyah şalvarlarıyla birbirlerine yaslanarak yan yan rıhtıma giren adamları görünce, ne olduğunu anlayamadılar önce (Köprü s.81).

## **HALK MÜZİĞİ VE DANSLARI**

### **1. Davul**

Davul, en yaygın vurmali çalgılardan biridir ve dünyadaki hemen hemen bütün halk kültürlerinde değişik biçimlerde yeri almaktadır. "Büyük çapta, ancak kısa boyda silindirik bir yapıya sahip deri gergili vurmali çalgıdır. Anadolu'da kayışla boyunda taşınarak, zurna eşliğinde bir yanına çomakla (tokmakla), diğer yanına çubukla (değnekle) vurularak çalınır "(Yarman, 2002:87). Türkler İslamiyet'ten önceki dinleri Şamanizm'de dinsel törenler esnasında davulu kullanmış, Şaman din adamları kötü ruhları davul çalarak kovduklarına inanmışlardır. Anadolu'ya gelindiğinde ise bu kültür farklı şekillerde tezahür ederek devam etmiştir. Türkler de; din dışı törenlerde, asker eğlencelerinde ve düğünlerde davulun önemli bir yeri vardır. Osmanlı döneminde de mehter adı verilen bandoda, hem de halk müziğinde kullanılmıştır.

- Votka yerine rakı kadehlerini yuvarlayarak keyiflenmeye başlayan Gürcüler, merdivenlerde davulun sesini duyduklarında, sokakta çocuklar gürültü yapıyor sandılar önce. Ama ses, belli bir makamla tekrarlanarak klarnet eşliğinde, giderek yakınlaşıyordu. Derken hasret tüten bir gurbet türküsü duyuldu yanık yanık: (Köprü s.81).

Romanda Gürcü misafirleri eğlendirmek amacı ile tertiplenen gecede, yörenin halk unsurları, yemekleri ve eğlence anlayışını sergilemek amacıyla karşımıza çıkar.

### **2. Halay**

Halay, Türkiye'nin özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Orta Karadeniz ve Çukurova bölgesinde oynanan halk oyunlarının genel ismidir. Belli bir koreografisi vardır ve aynı hareketlerin düzenli tekrarından oluşur. Köprü romanında halay sahnesi bir yerde geçmektedir.

- Gürcüler, siyah şalvarlarıyla birbirlerine yaslanarak yan yan rıhtıma giren adamları görünce, ne olduğunu anlayamadılar önce. En son davulcu girdi içeri, tek sıra olmuş arkadaşlarının karşısına geçip durdu. Halay başı gür sesiyle bağırdı: "Haydaaa!" Halaycılar ağırdan başlayıp giderek hızlandılar. Müzik

çoştu... şimdi topuklar davulla aynı tempoda yeri dövüyor, gözün takip edemeyeceği bir süratle on kişi aynı anda aynı ayak figürleriyle yerden havalanıp yine yere iniyorlardı (Köprü s.81).

## **HALK MİMARİSİ**

### **1. Halk Bilimi Açısından Mimari**

Halkın geleneksel yollardan öğrenerek uyguladığı her türlü konut, barınak ve benzeri yapıları inşa ediş yol ve yöntemine halk mimarîsi adı verilir. Akademik eğitim almış mimarların yaptığı işi, halk mimarîsi ürünü olan konut ve barınakların tasarım ve planlamasında bu işi gelenek yoluyla öğrenmiş olan insanlar yapar. Halk mimarîsi, geleneksel olarak inşa edilen yapıları, inşa ediş yollarını, yapıda kullanılan malzemeyi, inşaatla ilgili her türlü araç ve gereci de kapsar.

- Ev, diğerleri gibi sırtını sarp kayalara dayamış, set set bahçelere açılan, yüksek bir evdi. Kapısında her evde olduğu gibi, erkek konuklar için kalın, kadın konuklar içinse ince ses veren çifte tokmakları vardı. Gürcüler, dövme demir tokmakların çeşitli fotoğraflarını çektiler hiç üşenmeden.

“Bir adam yanlışlıkla kadınlara ait tokmağı vuracak olursa, ne olur?” diye sordu baba Gürcü.

“Denemek ister misiniz?” dedi Vali gülerek.

“Aman ha! istemem.”

“O kadar korkmayın canım... alt tarafı size kapıyı, çalanın kadın olduğunu sandığı için, örtünmemiş bir kadın açar.”

- “Oğlum, konuklara anlat, evlerimizdeki en geniş odamıza divanhane deriz. Misafirler aslında bu odada ağırlanır ama biz şimdi rıhtıma çıkacağız.Mehtabı görmek için sofrayı oraya kurdurdum,” dedi Şerafettin Bey, tercümana (Köprü s. 78,79).

Örneklerde görüldüğü gibi, bölgenin mimarisinde, Osmanlı izlerini yansıtan kapı tokmağı ayrımı görülmektedir. Yine misafirlerin ağırlandığı oda, bölgede Divanhane ismiyle zikredilir.

## **MİTOLOJİ İLE İLGİLİ UNSURLAR**

### **1.Kut İnanıcı**

Türk düşünce sisteminde hükümdarın yönetme hakkının kişiye Gök Tanrı tarafından verildiği kabul edilmiş bu yaklaşımla iktidarda bulunanların taşıdığı ya da taşıması gereken nitelikler “kut” olarak adlandırmıştır (Ögel, 1982: 186).

- Vali, Kemaliyelileri dinlerken, onların anlattıklarının büyüüne kapılmanın yanı sıra, bir şey fark ediyordu: Aradığı, özlediği görev yerini gökte ararken yer bulmuştu. Sanki bu makama, sadece devlet değil, Tanrı tarafından da atanmıştı (Köprü s.61)

Roman, vali Recep Yazıcıoğlu anısına kaleme alınmış bir eserdir ve romanın için de siyasi bir makam, görev vardır. Vali, gittiği yere hizmet etmek için büyük zahmetlere katlanır ve her kafasına koyduğunu gerçekleştirir. Bu hizmetleri yerine getirirken de görevin ona

Tanrı tarafından verildiğini düşünmesi, görevi kutsallaştırır ki buda İslamiyet öncesi Türklerin inanç sistemindeki kut anlayışına tekabül eder.

## SONUÇ

Sonuç olarak, edebiyat yapıtları yazıldığı devrin sosyolojisinden, ekonomisinden ve tarihinden bağımsız düşünülemez. Bunu yansıtan olguda şüphesiz insanın ta kendisidir. Romanda geçen kişi adları ve yöre insanının tutkusu, yaşayışı, konuşma şekli, yeme içme alışkanlıkları, toplumu duyuşu ve anlamlandırışı da kaçınılmaz olacaktır.

Romanın bütününde, daha çok inanmalar ilgili ilgili unsurlar yer alır. Al basması, nazar, kutsal yerler ve uğursuzlukla ilgili kavramlar bolca mevcuttur. Bunun dışında halk bilimi unsurlarına dâhil edilen pek çok bulguya rastlanılmıştır. Yöre insanının giyim kuşamı, halk mimarisi ve halk dansları izlerine rastlamak mümkündür. Mitolojik öğeler fazla kullanılmamakla beraber yalnızca bir yerde kut inancı ile ilgili bir düşünceye yer verilmiştir. Manzum ürünlerde fazla kullanılan halk bilimi unsurlarındandır. Türkü, alkış ve kargışlar çok fazladır. Ayşe Kulin halk bilimi unsurlarını kullanırken bunu halkın yöresel söylemiyle gerçekleştirmiştir. Bu anlamda da halk bilimi açısından roman oldukça zengindir. Mezhepsel söylemlerde romanın geneline yayılmıştır. Özellikle Alevi Bektaşî inanışlarına bağlı olarak musahiplik, düşkünlük ve kutsal yerlere dâhil ettiğimiz pir kapıları, türbeler romandaki diğer halk bilimi unsurlarıdır.

Ayşe Kulin de gerçek kimliklerin ışığında, romanda yer alan bölge insanının tüm bu saydığımız sosyokültürel yapısına hâkim biri olarak, eserine bu unsurları ustaca yerleştirir. Coğrafyanın getirdiği sefalet siyasetle örülmüş, yöre insanının bakış açısıyla sunulmuştur. Bu bakış açısı da halk bilimi unsurlarını beraberinde taşır.

## KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan, (1974), Türkiye’de Doğumla İlgili İnanmaların Etimolojik Etüdü, Ankara.

BORATAV, Pertev Naili,(1988), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BULUT, Halil İbrahim, (2013), “Alevi-Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak “Musahiplik” “ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 65 ss. 101,118.

DAVARCI, Ayşe, (2005), “Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar.” Bilig Dergisi, Sayı: 32. S. ss. 125,144.

ELÇİN, Şükrü, (1986), Halk Edebiyatının Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KULİN, Ayşe, (2008), Köprü, Everest Yayınları, İstanbul.

ÖGEL, Bahaeddin ( 1982), Türklerde Devlet Anlayışı, (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar), Başbakanlık Basımevi.

ŞAKİR, Sabri (1939), Muhtelif Ruhlar Hakkında, Halk Bilgisi Haberleri, Sayı 98.

ÜÇER, Cenksu, ( 2005), “Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslami İbadetlere Yaklaşımları” Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Sayı: 2, ss. 161,182.

YARMAN, O, (2002) “16. ve 17. Yüzyıllarda Türk Çalgıları”, İstanbul.

<http://www.kulturelbellek.com/halk-mimarisi-ve-ozellikleri/> (14.12.2015)

<http://www.forumdaz.net/forum/konu/ayse-kulin-hayati-hakkinda-kisa-bilgi.11587/> (24.04.2016)

<http://www.gulum.net/biyografi/bolumler.php?op=goster&id=2850>  
(24.04.2016)